

Ἡ διδαχὴ τοῦ ἁγίου Διαδόχου Φωτικῆς
γιὰ τὴ σύναψη Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου:
καρπὸς ἀγιογραφικοῦ ὑπομνηματισμοῦ
μέσα ἀπὸ τὴν ἀσκητικὴ του ἐμπειρία

Φωτίου Ν. Παπανικολάου*

Ἡ νοερὴ αἴσθησις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, γνωρίζει τὸν Θεὸ χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ ἀκούσει διδασκαλίες ποὺ θὰ τοῦ δώσουν γνώση γι' Αὐτὸν ἀπὸ τὸν πνευματικὸ λόγο ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸ κατὰ τὸν ἅγιον Διάδοχο, ἐπίσκοπο Φωτικῆς¹. Ὁ πνευματικὸς λόγος ποὺ πληροφορεῖ τὸν ἀνθρώπινον νοῦ εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν προσεγγίζει μὲ πίστη καὶ ἀγάπη καὶ ἀποτελεῖ ἐκδήλωσις τῆς ἀγαπητικῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ δημιούργημά Του. Τότε ὁ ἄνθρωπος, ἔχοντας φωτισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μπορεῖ νὰ καταπιασθεῖ μὲ πνευματικὰ θέματα. Ὅποιος μιλάει γιὰ τὸν Θεὸ καὶ προσπαθεῖ νὰ διδάξει περὶ Θεοῦ χωρὶς θεῖο φωτισμὸ φανερῶνει τὴν πνευματικὴ του ἔνδεια. Ἀντίθετα αὐτὸς ποὺ ὁ νοῦς του ἔχει πληρωθεῖ ἀπὸ τὸν θεῖο φωτισμὸ ἔχοντας στραφεῖ μὲ πίστη καὶ ἀγάπη στὸν Θεὸ ἐνδυναμώνεται στὴν πίστη του καὶ μπορεῖ πλέον νὰ διδάξει τοὺς ἀδελφούς του γιὰ τὸν Θεό, ἔχοντας πρῶτος γευθεῖ τοὺς καρπούς τῆς θείας γνώσεως, ὅπως ὁ γεωργὸς ποὺ κοιπιάζει καλλιεργώντας ἐπιμελῶς καὶ μὲ σωστὸ τρόπο τὴ γῆ δρέπει πρῶτος τοὺς γλυκοὺς καρπούς της². Ὁ ἅγιος Διάδοχος χρησιμοποιοῖ τὸ παράδειγμα

*Ὁ Φώτιος Ν. Παπανικολάου εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. Ἁγίου Διαδόχου Φωτικῆς, *Ἑκατὸν Κεφάλαια Γνωστικά*, ζ', SC 5, Paris 1942 ἔ., σ. 87. [Ἡ πραγμάτευσις τοῦ θέματος τῆς παρούσας μελέτης γίνεται μὲ βάση τὸ παραπάνω ἀσκητικὸ ἔργο-ἐγχειρίδιο τοῦ ἁγίου Διαδόχου, ἐπισκόπου Φωτικῆς († 468)].

2. Ἁγίου Διαδόχου, *ὁ.π.*, γ', σσ. 87-88.

μέ τον γεωργό, πού ἀναφέρει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στή Β΄ ἐπιστολή πρὸς Τιμόθεο³, ὅπου τὸν καλεῖ ὡς ἐκκλησιαστικὸ ἡγέτη νὰ διδάξει ὅσα ἄκουσε καὶ διδάχθηκε ἀπὸ αὐτόν⁴, ἀπολαμβάνοντας πρῶτος αὐτὸς τοὺς καρποὺς τῶν κόπων τῆς ἐργασίας του στὸν ἀμπελῶνα του Κυρίου, τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου. Πέρα δηλαδή ἀπὸ τὴ χαρὰ πού θὰ ἔχει γιὰ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος γιὰ τὴν ὁποία δίνει τὸν καλὸν ἀγῶνα νομίμως ἀθλούμενος⁵, θὰ πρέπει νὰ ἀπολαμβάνει τὴν προσήκουσα τιμὴ καὶ ὑπόληψη ἀπὸ τὰ μέλη της καθὼς καὶ νὰ λαμβάνει τὰ ἀπαραίτητα πρὸς τὸ ζῆν⁶.

Γιὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο, ὁ ἐργάτης τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πλησιάζοντας μὲ τὴν προσευχὴ ἀγαπητικὰ τὸν Θεὸ γεμίζει ἀπὸ θεῖο φωτισμὸ καταυγαζόμενος ἀπὸ τὴ χρηστότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τότε ἡ πίστη του ἐνδυναμώνεται, γιατί ζεῖ τὴ βεβαιότητα καὶ τὴν ἀσφάλεια πού γεννᾷ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴ δύναμη αὐτῆς τῆς πίστεως ἐρμηνεύει καὶ διδάσκει τὸν σωτήριο θεῖο λόγο. Χρησιμοποιώντας τὴν οἰκεία εἰκόνα τοῦ γεωργοῦ, πού γεύεται πρῶτος ἀπὸ ὅλους τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του ἀπὸ τὸ ἐπίσης οἰκεῖο γιὰ τοὺς μοναχοὺς ἀποστολικὸ χωρίο, ὁ ἅγιος Διάδοχος ἀναφέρεται στὸν καρπὸ τῆς θείας γνώσεως πού πρῶτος ἀπολαμβάνει ἀπὸ τὴ μυστικὴ ἐμπειρία τοῦ φωτισμοῦ τοῦ νοῦ του γενόμενος μέτοχος τῆς ἀληθινῆς ζωῆς ὅποιος κοπίασε ἀγωνιζόμενος πνευματικά⁷, προτοῦ τὸν μεταλαμπαδεύσει μὲ τὴ διδασκαλία του στοὺς συνασκητές του. Ὅπως ἡ δημιουργία ἔγινε μὲ τὸν θεῖο λόγο, τὸ ἴδιο καὶ ἡ θρέψη, «ἡ προκοπὴ βίου καὶ πίστεως καὶ συνέσεως πνευματικῆς»⁸, ἡ διατήρηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πνευματικοῦ θανάτου γίνεται ἀπὸ τὸν ζεῖδωρο,

3. Β΄ Τιμ. 2, 6.

4. Β΄ Τιμ. 2, 2.

5. Πρβλ. Β΄ Τιμ. 2, 5.

6. Πρβλ. Α΄ Κορ. 9, 4-14.

7. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., ἡ, σ. 88. Ὁ ἅγιος Διάδοχος, διατηρώντας στὴν παράθεσή του αὐτολεξεί τὸ ἀποστολικὸ χωρίο, μὲ τὸ «δεῖ μεταλαμβάνειν» προφανῶς θέλει νὰ ἐκφράσει τὴ βεβαιότητα τῆς ἀπόκτησης τῆς θείας γνώσεως τοῦ φωτισμένου ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα νοῦ τοῦ καλῶς ἀθλήσαντος ἀσκητῆ. Συνάμα διαφυλάττει τὸ κύρος τῶν λεγομένων του, παραθέτοντας αὐτούσιο τὸ χωρίο.

8. Β΄ εὐχὴ τῆς Λειτουργίας τῶν πιστῶν στή *Θεία Λειτουργία* τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

καθαριστικό και μεταμορφωτικό λόγο του Θεού⁹. Ἡ πρόσληψη τοῦ ἀναγεννητικοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ¹⁰ σημαίνει μετοχή στὴν ἐν Χριστῷ καινὴ ζωὴ, μετοχή στὴν πνευματικὴ γνώση στὴν ὁποία ὀφείλουν οἱ πνευματικοὶ Πατέρες νὰ κάνουν κοινωνοὺς τοὺς συνασκητές τους, ὀρθοτομοῦντες τὸν τομώτερον «ὕπερ πᾶσαν μάχαιραν»¹¹ λόγο τῆς ἀληθείας¹².

Ἡ γνώση γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο ὁ ἀπόστολος Παῦλος¹³, ποὺ δίδεται ὡς χάρισμα λόγου καὶ ἀποτελεῖ φανέρωση τῆς ἐνέργειας καὶ δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο, ὥστε νὰ οἰκοδομεῖται καὶ νὰ προκόβει πνευματικῶς ὁ ἴδιος καὶ ὅλο τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἡ «ὕπερ νοῦν» γνώση, γιὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο, ποὺ εἶναι φωτισμὸς καὶ ἀποκτάται «ἐν αἰσθήσει», μὲ τὴν νοερὰ δηλαδὴ αἴσθησι¹⁴ ἀπὸ τοὺς ἀσκοῦντες τὸν μοναχικὸ βίον, καὶ κερδίζεται μὲ τὴν εὐχή¹⁵, τὸν ἡσύχιον βίον καὶ τὴν ἀμεριμνία. Ὅμως αὐτὸ τὸ βίωμα, αὐτὴ ἡ ἐμπειρικὴ γνώση τοῦ ἀσκητῆ δὲν διδάσκεται καὶ δὲν φανερώνεται μὲ τὸν λόγο¹⁶. Ἔτσι, αὐτὸς ποὺ ἔχει «λόγον γνώσεως» ἔχει μὲν τὸ χάρισμα νὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ ζεῖ τὴ σωτήρια ἀλήθεια, μετέχοντας στὶς θεῖες ἐνέργειες καὶ λαμβάνοντας τὸν θεῖο φωτισμὸ, πρέπει δὲ νὰ ἔχει κατὰ τὸ ἀποστολικὸ λογίον καὶ «λόγον σοφίας» γιὰ νὰ μπορεῖ μὲ τὴν δέουσα εὐφρόδεια νὰ διδάξει τὸν θεῖο λόγο. Αὐτὸ τὸ χάρισμα, τονίζει ὁ ἅγιος Διάδοχος, δίδεται ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ φωτισμὸ τοῦ νοῦ ὅσων ἐντροφοῦν χωρὶς κενοδοξία στὸν λόγο Του μὲ τὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς¹⁷. Ἐξ ἄλλου ὁ πνευματικὸς λόγος, ὁ λόγος

9. Πρβλ. Ἰω. 15, 3: «ἤδη ὑμεῖς καθαροὶ ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν».

10. Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 1, 23: «ἀναγεννημένοι ... διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ...».

11. Εβρ. 4, 12: «Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπερ πᾶσαν μάχαιραν...».

12. Πρβλ. Β΄ Τιμ. 2, 15: «σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστήσαι τῷ Θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας».

13. Α΄ Κορ. 12, 7-8.

14. Δηλαδὴ τὴ δυνατότητα ποὺ ἔχει ὡς δεκτικότητα ὁ καθαρὸς καὶ ὀρθῶς λειτουργῶν νοῦς.

15. Δηλαδὴ τὴν ἀδιάλειπτη δοξολογία καὶ ἔκφραση εὐχαριστίας γιὰ τὶς δωρεῆς τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸν Δίδυμο τὸν Τυφλό, εὐχὴ εἶναι ἡ ἔκφραση εὐγνωμοσύνης «ἐπὶ εὐχαριστουμένοις καὶ προγεγονόσιν» βλ. Διδύμου Ἀλεξανδρέως, Ὑπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμούς, ΚΑ΄ 26 ΒΕΠΕΣ 45, σ. 346, 10-17. Περισσότερα βλ. Κ. Μ. Φούσκας, πρωτοπρ., Ἡ Ἀτομικὴ Προσευχὴ, Αθήνα 1982², σ. 178 κ.έ.

16. Πρβλ. Ῥωμ. 8, 26: «ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπερ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις».

17. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., θ΄, σσ. 88-89. Γιὰ νὰ διατυπώσει κάποιος ὑψιπετεῖς

τοῦ Θεοῦ, προφυλάσσει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν κενοδοξία, τὴ φωτίζει, τὴν ἀπαγκιστρώνει ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ποὺ ἔχει κάθε ἄνθρωπος νὰ εἶναι ὁ λόγος του παραδεκτὸς καὶ ἀρεστὸς καὶ νὰ ἀπολαμβάνει τιμὲς γιὰ ὅσα λέει, γιὰτὶ στρέφει τὴ διάνοια ὀλοκληρωτικὰ στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἀφιερώνει τὶς ὥρες ποὺ δὲν θεολογεῖ, ποὺ δὲν μιλά γιὰ τὸν Θεό, στὴ σιωπὴ καὶ τὴ μνήμη του Θεοῦ, μετέχει ὑπαρκτικὰ στὴ θεία ἐνέργεια τοῦ πνευματικοῦ λόγου, ἀποκτᾷ γνῶση τοῦ θείου λόγου¹⁸. Αὐτὴ ἡ ἐμπειρία ἐνδυναμώνει καὶ τρέφει πνευματικὰ τὸν κήρυκα τοῦ θείου λόγου ἀναδεικνύοντάς τον σὲ ἄξιο συνεχιστὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Κατὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο, ὁ θεολόγος, αὐτὸς ποὺ τοῦ ἔχει δοθεῖ λόγος σοφίας, εὐφραϊνόμενος καὶ πυρακτούμενος ἀπὸ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, πορεύεται προοδευτικὰ στὴν ὁδὸ τῆς ἀπάθειας, γιὰτὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔχει καθαρτικὴ δύναμη σύμφωνα μὲ τὸ ψαλμικό: «τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον δοκίμιον τῇ γῆ κεκαθαρισμένον ἑπταπλασίως»¹⁹. Ἐπίσης ὅποιος ἔχει λόγο γνώσεως στηρίζεται στὴν πρακτικὴ πείρα, στὴν ἐμπειρικὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀποκτᾷ προσευχόμενος στὸ κελλί του κυριαρχώντας στὰ πάθη καὶ ἔχοντας πλήρη ἀδιαφορία γιὰ τὶς βιοτικὲς μέριμνες. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις ὁ ἄνθρωπος εἶναι συνδεμένος μὲ τὸν Θεό, ἔχοντας «τὸ φῶς τῆς Αὐτοῦ ἐπιγνώσεως»²⁰. Καὶ τὰ δύο χαρίσματα δὲν βρίσκονται ἐξ ὀλοκλήρου καὶ στίς δύο κατηγορίες τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ ταπεινοφρονεῖ γιὰ τὴν ἔλλειψή τους ὁ καθέννας καὶ νὰ ἀγωνίζεται μὲ ζῆλο νὰ προκόψει περισσότερο στὴν ἀρετὴ αὐξάνοντας τὴ δωρεὰ ποὺ τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.

Ἔτσι, ὅταν ὁ μελετητὴς καὶ ἐρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν προσεγγίζει κοσμούμενος μὲ περισσὴ ταπείνωση τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, τότε γεύεται τὴν ἐμπειρικὴ γνῶση τῆς θείας παρουσίας. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ γνωστικός, ἂν ἔχει διάκριση ὥστε νὰ μὴν πέφτει σὲ πλάνες καὶ νὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ ἐρμηνεύει ὀρθὰ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, μπορεῖ νὰ γευθεῖ τὴ θεωρητικὴ ἀρετὴ, ὅπως ὀνομάζει ὁ ἅγιος Διάδοχος τὸ χάρισμα τῆς θεολογίας.

διδασκαλίες γιὰ τὸν Θεό, προτοῦ προχωρήσει θὰ πρέπει πρῶτα νὰ διασφαλίσει «τὰ τοῦ νοῦ πτερὰ τῷ δεσμῷ τῆς ταπεινοφροσύνης» βλ. ὁ.π., ἰ, σ. 89.

18. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., ἰα', σ. 89.

19. Ψαλμ. 11, 7.

20. Βλ. Ἰω. Καρμίρης, *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Α', Ἀθήνα 1960², σ. 239.

Πάντως για τὸν ἅγιο καὶ τὰ δύο χαρίσματα, ποὺ δόθηκαν «κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα» σύμφωνα μὲ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, ὁδηγοῦν αὐτὸν ποὺ κρίνει καὶ ζεῖ ὀρθὰ στὴ θεογνωσία²¹.

Ὁ ἅγιος Διάδοχος εὐστοχα ἀξιοποιεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ γεωργοῦ ποῦ, ἀφοῦ σπεῖρει μὲ κόπο καὶ δάκρυα τὸν σπόρο στὸ χωράφι, τὴν ὥρα τοῦ θερισμοῦ συνάζοντας τοὺς καρποὺς πλημμυρίζει ἀπὸ ἀγαλλίαση παραπέμποντάς μας στὸ ψαλμικό: «οἱ σπεύροντες ἐν δάκρυσιν ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσιν»²², μὲ τὸ ὅποιο ὁ ψαλμωδὸς ἀναφέρεται στὴν ἐπιστροφή τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ στὴ Σιών καὶ τὴν ἀποκατάστασή του ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπου ἀπὸ τὴ σπορὰ τῶν δακρῦν τῆς αἰχμαλωσίας θὰ καρποφορήσει ἡ ἀγαλλίαση τῆς λύτρωσης, ἐπισημαίνοντας πὼς ὅταν ὁ ἄνθρωπος ψάλλει χαμηλόφωνα καὶ μὲ κατάνυξη, ὁ σπόρος τῆς προσευχῆς του σπέρνεται μὲ δάκρυα στὴ γῆ τῆς καρδιάς μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς χαρᾶς τοῦ θερισμοῦ, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ γλυκύτητα, τὴν ἡρεμία καὶ τὴν εὐφροσύνη στὴν ψυχὴ ποὺ προσφέρει ἡ μνήμη Θεοῦ ποὺ παραμένει θερμὴ καὶ ἐναργὴς «διὰ τὴν τῆς φωνῆς μένουσαν συμμετρίαν»²³. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἀφοσιωθεῖ ὀλοκληρωτικὰ στὸν Θεό, ἐπιτυγχάνεται ἡ εἰρήνη τῆς ψυχῆς, τοῦ νοῦ καὶ τῶν λογισμῶν²⁴. Στὴν ἀντίθετη περίπτωση ὅχι μόνον δὲν μπορεῖ νὰ φθάσει στὸ ἐπίπεδο τῆς θείας θεωρίας, ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ θεοπτία μπορεῖ νὰ ἔχει παραπλανητικὲς δαιμονικὲς ὀπτασίες, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀνύπαρκα φαντάσματα ἐνὸς ταραγμένου καὶ μετεωριζόμενου νοῦ ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῶν παθῶν ποὺ ὅμως ἐξαφανίζονται γρήγορα «ἐὰν τῇ πίστει καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἑαυτὸν τις περιφράττη»²⁵. Ἄν

21. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., οβ', σ. 131.

22. Ψαλμ. 125, 5

23. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., ογ', σ. 132.

24. Πρὸβλ. Φ. Ν. Παπανικολάου, *Ἡ Ἔρημος καὶ ἡ Πόλις στὴν Ἀσκητικὴ Γραμματεία τῶν Πρώτων Αἰώνων*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 189. Ἐπίσης ὁ.π., σ. 190: «Ἡ εἰρήνη τῆς ψυχῆς εἶναι ἀπόδειξη πνευματικῆς ὑγείας καὶ ἀναγκαία προϋπόθεση, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ διακρίνει ὁ νοῦς τοὺς καλοὺς ἀπὸ τοὺς κακοὺς λογισμοὺς καὶ νὰ ἀποκρούει τοὺς δεύτερους».

25. Μ. Ἀθανασίου, *Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου*, PG 26, 877 AB. Οἱ Πατέρες τῆς ἐρήμου ἀντιμετώπιζαν τὶς δαιμονικὲς ἐπιθέσεις κάνοντας προσευχόμενοι τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ. Βλ. σχετικὲς διηγήσεις: *Ἡ κατ' Αἴγυπτον τῶν Μοναχῶν Ἱστορία (Historia Monachorum in Aegypto)*, ἐκδ. Α-Ι. Festugiere (Société des Bollandistes), Subsidia Hagiographica 34, Bruxelles 1961, Ἑλλῆς 12-13, σ.

νοῦς καὶ λόγος λειτουργοῦν ὀρθά, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ ὁ ἅγιος Διάδοχος τονίζει ὅτι ἡ θεογνωσία ὡς ὄραση τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθινῆς γνώσεως προϋποθέτει νὰ εἶναι καθαρὸ καὶ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὰ πάθη τὸ θεωρητικὸ μέρος τῆς ψυχῆς, ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος²⁶. Τότε νεκρώνεται τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καὶ κυριαρχεῖ τὸ φρόνημα τοῦ Πνεύματος ποῦ εἶναι ζωὴ καὶ εἰρήνη²⁷. Πρὸς τὴ ζωοποιὸ καὶ καθαριστικὴ αὔρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καλεῖ ὁ ἅγιος Διάδοχος νὰ στραφοῦν οἱ συνασκητές του, παρομοιάζοντας τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης ποῦ ὁδηγεῖ στὴν ἀχλὺ τῆς ἁμαρτίας μὲ τὸν πνιγηρὸ νοτιά ποῦ σκεπάζει μὲ σύννεφα καὶ ὀμίχλη τὴ γῆ καὶ τὴ θεία ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποῦ καταυγάζει τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, μὲ τὸν βοριά ποῦ καθαρίζει τὴν ἀτμόσφαιρα. Θέλοντας νὰ θεμελιώσῃ ἀγιογραφικὰ τὰ λεγόμενά Του καὶ νὰ ἐννοήσουν πλήρως οἱ συνασκητές του τὴν πρωταρχικὴ σημασία ποῦ ἔχει γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ ἢ μετὰ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ καθαρτικοῦ Ἁγίου Πνεύματος κοινωνία²⁸, ἐπισημαίνει ὅτι μιλά γιὰ τὸ ἴδιο ἀπαστράπτου Πνεῦμα ποῦ εἶδε νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν βορρᾶ «ἐν φωτὶ γνώσεως» ὁ προφῆτης Ἰεζεκιήλ²⁹.

96· *Ἀποφθέγματα τῶν ἁγίων Γερόντων*, Θεόδωρος Φέρμης (κζ'), PG 65, 193 CD· M. Ἀθανασίου, ὁ.π., 893 BC: «δειλοί εἰσι, καὶ πάνυ φοβοῦνται τὸ σημεῖον τοῦ Κυριακοῦ σταυροῦ» ὁ.π., 856 B-857 A καὶ 900 B-901 A. Κατὰ τὸν M. Ἀντώνιο, οἱ δαίμονες ἀρχικὰ προσπαθοῦν νὰ καταβάλουν τοὺς μοναχοὺς μὲ πονηρὲς σκέψεις καὶ ἡδονικοὺς λογισμοὺς, ποῦ ἀντιμετωπίζονται μὲ προσευχὴ, νηστεία, πίστη στὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου. Ἡ δευτέρη μέθοδος γιὰ νὰ κάμψουν τὸ ἀγωνιστικὸ φρόνημα τοῦ ἀσκητῆ, εἶναι ὁ ἐκφοβισμὸς μὲ διάφορα εἰδωλικά κατασκευάσματα. Ὅμως ἡ δαιμονικὴ προσπάθεια γιὰ ἐκμηδενισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀποδεικνύεται τελικὰ ἀνίσχυρη μπροστὰ στὴ θεληματικὴ, τὴν αὐτεξούσια κίνηση τοῦ ἀσκητῆ πρὸς τὸν Θεό. Εἶναι ἡ ἀπεγνωσμένη προσπάθεια τοῦ Πονηροῦ νὰ σκοτίσει τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, νὰ προσβάλει τὸν φρόνιμο λογισμὸ ποῦ στὶς περιπτώσεις τῶν μεγάλων ἀσκητῶν λαμβάνει τελικὰ ἕναν κωμικὸ χαρακτήρα, ἀφοῦ οἱ δαίμονες αὐτογελοιοποιοῦνται μὲ τὰ καμώματά τους. Βλ. M. Ἀθανασίου, ὁ.π., 876 A-C. Βλ. περισσότερα Φ. Ν. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 199 κ.έ.

26. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., οε', σσ. 133-134.

27. Πρβλ. *Ῥωμ.* 8, 6: «τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη».

28. Ὁ ἅγιος Διάδοχος προτρέπει: «Ἐχρῆν οὖν ἡμᾶς ἀεὶ τὴν πρόθεσιν ἐκ πάσης τῆς ἰσχύος πρὸς τὴν ζωοποιὸν καὶ καθαριστικὴν αὔραν ἐπιστρέφειν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...». Ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οἰκοδομεῖ τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας, ζωοποιεῖ καὶ τρέφει μὲ τὰ χαρίσματά του τὰ μέλη του. Μὲ τὴν ἴδια εὐχή: «καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν» κλείνει τὴ Β' ἐπιστολὴ του πρὸς Κορινθίους (13, 13) ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

29. *Ἰεζ.* 1, 4. Στὸ αὐτὸ Πνεῦμα μετέχει καὶ ὁ προφῆτης Ἰεζεκιήλ, στὸ ὁποῖο ὁ ἅγιος

Με την αναφορά του στη θριαμβευτική εμπειρία της όρασης της θείας δόξας από τον προφήτη Ίεζεκιήλ, ο Άγιος Διάδοχος θέλει να παροτρύνει τους μοναχούς να συνεχίσουν τον πόλεμο έναντι των δαιμονικών δυνάμεων, που προσπαθούν να προσβάλουν τον ανθρώπινο νοῦ επιχειρώντας με διάφορα τεχνάσματα να προκαλέσουν ήττοπάθεια³⁰ και να οδεύσουν στον δρόμο της ἀρετῆς, ἀφοῦ ἡ θεοφάνεια πού βίωσε ὁ προφήτης Ίεζεκιήλ εἶναι κατορθωτὴ ἀπὸ ὅσους κυβερνῶνται ἀπὸ πνεῦμα σωφροσύνης³¹ καὶ φρόνιμο λογισμό, ἔχοντας ἀγαθὴ ἔξῃ πρὸς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, διαρκῆ δηλαδὴ μνήμη Θεοῦ. Ὅσοι ὀδηγοῦνται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀπολαμβάνουν τὴν υἰοθεσία³² καὶ ἀποφεύγουν τὸν κίνδυνο τῆς πλάνης πού εἶτε εἶναι ἐγκλωβισμὸς σὲ προσωπικὰ διαβλητὰ πάθη εἴτε ἐκτροχιασμὸς ἀπὸ τὸν ὀρθὸ λόγον στὶς αἰρετικὲς κακοδοξίες³³. Μόνο ὅταν νοῦς καὶ λόγος στὸν ἄνθρωπο λειτουργοῦν ὀρθά –καὶ αὐτὸ συμβαίνει ὅταν ὑπάρχει μνήμη Θεοῦ– ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἔχει θεία θεωρία, σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο Διάδοχο. Ἡ ὄραση τοῦ Θεοῦ εἶναι δῶρο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο πού ἔχει στραμμένα τὰ μάτια τῆς διάνοιάς του στὸν Θεό, ἔχοντας ριζώσει στὴν ψυχὴ του μίαν «ἔξιν ἀγαθὴν». Τότε

Διάδοχος καλεῖ νὰ ἔχουν στραμμένο τὸ φρόνημά τους οἱ συμμοναστές του κατὰ τὸ ἀποστολικό: «εἴ τις κοινωνία Πνεύματος ... πληρώσατέ μου τὴν χαράν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε...». Φιλιπ. 2, 1-2.

30. Αὐτὸς πού κυβερνᾶται ἀπὸ φρόνιμο λογισμό γνωρίζει ὅτι ὁ διάβολος εἶναι οὐσιαστικὰ ἀνίσχυρος, ἀφοῦ τὸ μόνο πού μπορεῖ νὰ κάνει εἶναι νὰ ἐπωφελεῖται ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες, γιὰ νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀμαρτία. Πρβλ. Μ. Βασιλείου, Περὶ τοῦ μὴ προσηλωθῆαι τοῖς βιωτικοῖς, 1, PG 31, 540 D: Ὁ διάβολος «προσάγει τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καθ' ἡμῶν βέλη ποιούμενος καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ βλάπτειν ἡμᾶς ἀεὶ λαμβάνων ἰσχύν». Γι' αὐτὸ, ἀγρυπνώντας πνευματικὰ καὶ μὴ ἐπιτρέποντας τὸν πειρασμὸ νὰ εἰσέλθει καὶ νὰ ἐπωασθεῖ στὴν καρδιά του, τὸν ἀντιμετωπίζει χωρὶς φόβο καὶ τὸν γελοιοποιεῖ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ βεβαιότητα στὴν παντοδυναμία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ πλήρης ἐγκατάλειψη στὰ χέρια Του ἐκφράζεται μὲ ἀπαράμιλλο τρόπο ἀπὸ τὸν Ψαλμωδὸ: «Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτὴρ μου τίνα φοβηθήσομαι; Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου ἀπὸ τίνος δειλιάσω; ... ἐὰν παρατάξῃται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδιά μου...» (Ψαλμ. 26, 1-3).

31. «Πνεῦμα δὲ σωφροσύνης ... χάρισάι μοι τῷ σῶ δούλω». Ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἀποδείπνου (εὐχὴ τοῦ ὁσίου Ἐφραίμ).

32. Ρωμ. 8, 14: «Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ».

33. Χαρακτηριστικὸ τὸ θεοτοκίο τοῦ ἱκετήριου κανόνα εἰς τὸν Ἄγγελον φύλακα τῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς (ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Μαυρόποδος): «Νοῦν καὶ φρένα καὶ λόγον, δῶρον Θεοῦ εἴληφα, ὅπως ἐπιγνοῦς τὸν Δεσπότην, ἔργοις τιμήσω καλοῖς· ἐγὼ δὲ πάθεσι, τὴν δωρεὰν ἀτιμάσας...».

πορεύεται πρὸς τὴν ὑψιστὴ βαθμίδα τελείωσης ποὺ εἶναι ἡ θεοπτία. Ὁ θεόπτης προφήτης Ἰεζεκιήλ εἶναι ἰκανὸς νὰ βλέπει καὶ νὰ κατανοεῖ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, νὰ συνομιλεῖ μαζί Του ἔχοντας καταυγασθεῖ ἀπὸ τὸ καθαρτικὸ φῶς τῆς γνώσεως μέσα σὲ μία φυσικὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ ἔχει καθαρισθεῖ ἀπὸ τὸ «ἐξαῖρον πνεῦμα», τὸν σφοδρὸ ἄνεμο ποὺ ἔπνεε ἀπὸ βορρᾶ³⁴. Ὁ ἅγιος Διάδοχος, θέλοντας νὰ προτρέψει καὶ νὰ διδάξει τοὺς νεώτερους συνασκητές του νὰ στρέφουν τὴν πρόθεσή τους, τὸ φρόνημά τους πρὸς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἐρμηνεύει μὲ βάση τὴν ἀσκητικὴ του ἐμπειρία τὸ χωρίο μὲ τὸ ὄραμα³⁵ τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ ταυτίζοντας τὸν καθαρτικὸ βόρειο ἄνεμο, τὸ «ἐξαῖρον πνεῦμα» γιὰ τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση τοῦ ὁποῖου στὴν ἀτμόσφαιρα ἀναφέρθηκε, μὲ τὸ εὐεργετικὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ποὺ καθαίρει καὶ ζωοποιεῖ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή³⁶. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀδιανόητο γιὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, νὰ συνυπάρχει ἰσότημα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης στὸν νοῦ ὅσων ἔχουν δεχθεῖ τὸ ἅγιο βάπτισμα, ὅπως ἰσχυριζόταν μερίδα ἀσκητῶν οἱ ὁποῖοι, καθὼς δέχονταν τὶς ἀνελέητες ἐπιθέσεις τοῦ Πονηροῦ, εἶχαν τὴν ψευδαίσθηση ὅτι ὡς δύο ἀντίρροπες δυνάμεις τὸ ἓνα προτρέπει τὸν ἀνθρώπινο νοῦ πρὸς τὸ καλὸ, ἐνῶ τὸ ἄλλο στὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἀντιθέτου. Ἀντιμετωπίζοντας ὁ ἅγιος τὴν παραπάνω ἄποψη, περιγράφει τὴν πνευματικὴ κατάσταση τῆς ψυχῆς πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα μὲ παραστατικὸ τρόπο, ἐπικαλούμενος τὴν πνευματικὴ γνώση καὶ ἀντίληψη ποὺ ἀποκόμισε ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου «ἐκ τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως», ἀπὸ τὴν ἐντρύφηση δηλαδὴ στὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τοῦ θείου φωτισμοῦ τῆς διάνοιάς του λόγω τῆς προσκόλλησης τοῦ νοῦ του στὸν Θεό. Ἔτσι, πρὶν ἀπὸ τὸ ἅγιο βάπτισμα ἡ θεία χάρις βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ τὴν παρακινεῖ νὰ στραφεῖ πρὸς τὸ καλὸ, ἐνῶ ὁ σατανᾶς φωλιασμένος στὰ βάθη τῆς ψυχῆς προσπαθεῖ νὰ φράξει κάθε δίοδο πρὸς τὸ ἀγαθό. Ὅμως μετὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα

34. Ὁ Κύριος τῆς δόξης φανερώνεται μέσα σὲ ἓναν πεντακάθαρο ὀρίζοντα στὸν ἔχοντα κεκαθαμένη τὴ διάνοιά του προφήτη Ἰεζεκιήλ, ποὺ ἀξιώνεται νὰ ἀκούσει τὴ φωνὴ Του.

35. Ὅραμα εἶναι ἡ ὄραση τοῦ Θεοῦ καὶ κάθε ἀποκάλυψη ποὺ βλέπει ἢ ἀκούει ὁ προφήτης. Βλ. σχετικὰ Δ. Ἄ. Δόικος, *Τάδε Λέγει Κύριος*, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 56 καὶ 281-283.

36. Ἁγίου Διαδόχου, *ὁ.π.*, σσ. 133-134.

ὁ σατανᾶς ἐκδιώκεται ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ εἰσέρχεται ἡ θεία χάρις. Ὁ ἀναγεννημένος ἀπὸ τὸ βάπτισμα ἄνθρωπος εἶναι ἐλευθερωμένος ἀπὸ τὴ φθορά, τὸν θάνατο καὶ τὶς δαιμονικὲς δυνάμεις. Βέβαια ὁ πόλεμος τοῦ σατανᾶ ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου συνεχίζεται μὲ ἐπιθέσεις ποὺ ἀποσκοποῦν νὰ τὸν ἐδραιώσουν στὴν ψυχὴ, θολώνοντας τὸν νοῦ μὲ τὴν «ἡδύτητα τῶν ἀλόγων ἡδονῶν διὰ τῆς ὑγρότητος τοῦ σώματος»³⁷. Αὐτὲς οἱ ἐπιθέσεις τοῦ σατανᾶ, συνεχίζει ὁ ἅγιος Διάδοχος, γίνονται κατὰ παραχώρηση Θεοῦ³⁸. Ἔτσι, αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ ἀπολαύσει τὴ δόξα τῆς θείας βασιλείας, τὸ ὑπέρτατο ἀγαθό, θὰ διέλθει ἀπὸ τὴν τρικυμία τῶν διαβολικῶν πειρασμῶν καὶ τὸ πῦρ τῆς δοκιμασίας· ἀφοῦ δηλαδὴ χαριτωθεῖ ἀπὸ τὸ ἅγιο βάπτισμα, θὰ πρέπει νὰ συνεχίσει δυναμικὰ τὴν πορεία του πρὸς τὴν τελείωση. Ὁ ἅγιος Διάδοχος, πρὸς ἐπίρρωση τῶν λεγομένων του, παραθέτει τὸ ψαλμικό: «διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν»³⁹. Μὲ τὸ βάπτισμα δὲν σταματᾷ ὁ πόλεμος τοῦ Πονηροῦ, ἀλλὰ ὁ βαπτισθεὶς ἔχει πλέον τὴν πανοπλία γιὰ νὰ ἀντιπαλέψει καὶ νὰ νικήσει τὶς δαιμονικὲς δυνάμεις, ἐφ’ ὅσον συνεχίσει μὲ πίστη στὸν Θεὸ τὸν πνευματικὸ του ἀγῶνα⁴⁰. Κατὰ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, διὰ τοῦ βαπτίσματος ὁ χριστιανὸς

37. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., οστ’, σ. 134. Μετὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα, ἐπειδὴ ὁ σατανᾶς δὲν μπορεῖ νὰ διαμένει στὴν καρδιὰ καὶ τὸν νοῦ, προσπαθεῖ ἔχοντας ὡς βατῆρα τὸ σῶμα νὰ κυριαρχήσει στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Προβλ. Ἰω. Κ. Κορναράκης, *Στοιχεῖα Νηπιτικῆς Ψυχολογίας*, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 47 κ.έ.

38. Οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς ἐρήμου θεωροῦσαν ὅτι οἱ πειρασμοὶ ποὺ ὑπέφεραν ἦταν κατὰ παραχώρηση Θεοῦ γιὰ προσωπικὴ δοκιμὴ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν συνασκητῶν τους. Ἐκαναν μεγάλο ἀγῶνα γιὰ νὰ κρατήσουν τὴν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς τους μελετώντας τὴν Ἁγία Γραφή. Βλ. *Βίος τοῦ ἁγίου Παχωμίου (Sancti Pachomii Vitae Graecae)*, ἐκδ. Francisci Halkin (Société des Bollandistes), Subsidia Hagiographica 19, Bruxelles 1932, σσ. 11-12 καὶ *Ἀποφθέγματα, ὁ.π., Ζήνων (στ)*, 177 Β. 39. *Ψαλμ.* 65, 12.

40. Τὸ βάπτισμα, ὅπως καὶ κάθε μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐπανορθώνει τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στὸν ἄνθρωπο τοῦ ἀμαυρωμένου κατ’ εἰκόνα νὰ πορευθεῖ πρὸς τὸ καθ’ ὁμοίωσιν μὲ τὴ βούλησίν του. Μὲ τὸ βάπτισμα ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ, ὅπου τὸ κράτος τοῦ θανάτου καὶ τοῦ διαβόλου δὲν ἔχει καμμία ἰσχύ. Γι’ αὐτό, κατὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο, δὲν νοεῖται καμμία συνύπαρξις καλοῦ καὶ κακοῦ, Ἁγίου Πνεύματος καὶ δαιμονικῶν δυνάμεων. Ὅμως, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι αἴρεται τὸ αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῶν παγίδων τοῦ Πονηροῦ ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐκτρέψει ἀπὸ τὴν πορεία του πρὸς τὴ θέωση καὶ ἀπὸ τὸ κατὰ φύσιν νὰ τὸν ὀδηγήσει στὸν πνευματικὸ ὄλεθρο.

συσταυρώνεται και συνθάπτεται με τον Χριστό, μετέχει στον μαρτυρικό θάνατό Του με τη βεβαιότητα της ανάστασης⁴¹. Έτσι, ο άγιος Διάδοχος μετά από τη διασάφηση που έκανε για το αδιανόητο της συνύπαρξης καλού και κακού, Αγίου Πνεύματος και δαιμονικών δυνάμεων στον νοῦ τῶν βαπτισμένων, δίνει θάρρος στους μοναχούς που βιώνουν καθημερινά το μαρτύριο της συνειδήσεως, μέσα από το οποίο σταυρώνεται ο παλαιός σαρκικός άνθρωπος και αναγεννᾶται ο καινός ἐν Χριστῷ βαπτιζόμενος στα δάκρυα της μετανοίας⁴², με την αναφορά στον προαναφερθέντα Ψαλμό του Δαβίδ, που αναδίδει τη βεβαιότητα της σωτηρίας για ὅσους δὲν ὑποκύπτουν στους κακούς λογισμούς και τὸν ὑποβολέα τους, τὸν σατανᾶ, ἀλλὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνη στον Θεό⁴³.

Ὁ άγιος Διάδοχος, συνεχίζοντας τὴν προσπάθεια τῆς ἀναίρεσης τῆς μεσσαλιανικῆς θέσης ὅτι στον ἀνθρώπινο νοῦ μαζί με τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει καὶ ἡ ἁμαρτία, βρίσκει ἀντιμέτωπος με τὴν ἐρμηνεία που ἔδωσαν ὅσοι ὑποστήριζαν τὴν παραπάνω διδασκαλία στὴ ρήση τοῦ Ἰησοῦ: «τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κάκεινα κοινοῖ τὸν ἀνθρώπον ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι»⁴⁴, ἐπιχειρώντας με αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν ἀγιογραφικὴ τῆς θεμελίωση. Ὁ άγιος, ἔχοντας ὡς προϋπόθεση τὴν γνήσια ἀσκητικὴ του ἐμπειρία⁴⁵ που τοῦ χάριζε τὴ δυνατότητα νὰ λογίζεται καὶ νὰ κρίνει ὀρθά⁴⁶, μπορούσε νὰ κατανοεῖ καὶ νὰ

41. Βλ. Ρωμ. 6, 2-4.

42. Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἔκδοσις Ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, Δ', 9 (82), Περὶ Πίστεως καὶ Βαπτίσματος (κείμενο-μετάφραση-εἰσαγωγή-σχόλια Ν. Ματσούκας), ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 351.

43. Ἡ ἐμπιστοσύνη στον Θεὸ εἶναι τὸ νερὸ που σβῆνει ἀπὸ τὴ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου τὴ φωτιὰ τῶν λογισμῶν που ἐκπορεύονται ἀπὸ τὸν αἰώνιο ἔχθρο. Βλ. Ἀποφθέγματα, ὁ.π., Ποιμὴν (ρμστ)', 357 CD.

44. Ματθ. 15, 18-19.

45. Ἡ γνήσια ἀσκητικὴ εἶναι αὐτὴ που γίνεται με καθαρὴ καρδιά, χωρὶς κενοδοξία, με ὀλοκληρωτικὸ δόσιμο με ὅλες τὶς δυνάμεις στον ἀγῶνα γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν παθῶν καὶ τὴν καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν, με τὰ μάτια προσηλωμένα στον Θεὸ καὶ ὄχι στραμμένα στον κόσμον, με ἀδιάλειπτη προσευχή. Ὅταν ἡ ἀσκητικὴ δὲν εἶναι αὐτοσκοπὸς ἀλλὰ τὸ μέσο προσέγγισης τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀνθρώπος ἀξιώνεται τῆς ἀπόκτησης χαρισμάτων.

46. Πρβλ. Παλλαδίου Ἐλενοπόλεως, Λαυσαϊκὸν ἢ ἡ πρὸς Λαῦσον Ἱστορία (The Lausiac History of Palladius, τόμ. 2), ἐκδ. C. Butler, Hildesheim 1967, Εὐάγγελος Ποντικός, σ. 120:

έρμηνεύει σωστά τὰ λόγια τοῦ Κυρίου⁴⁷. Ξεκινώντας νὰ ἀνασκευάζει τὴν παραπάνω θέση, ἐπισημαίνει ὅτι ἡ καρδιὰ δὲν καρποφορεῖ ἐκ φύσεως «τὰς μὴ καλὰς ἐννοίας», διότι οἱ κακοὶ λογισμοὶ εἶναι ἕξεις ποὺ ὑπάρχουν στὴν ἀνθρώπινη μνήμη ἐξ αἰτίας τῆς ἐξαπάτησης τῶν πρωτοπλάστων. Ἐπίσης, οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς κακοὺς λογισμοὺς δημιουργοῦνται στὴν καρδιὰ ἀπὸ τὴ δαιμονικὴ ἐπιβουλή, κάνοντας κάποιους νὰ νομίσουν ὅτι, ἀφοῦ ὅλοι ἐκπορεύονται ἀπὸ τὴν καρδιὰ στὸν ἀνθρώπινο νοῦ, ἐπομένως χάρη καὶ ἁμαρτία συνυπάρχουν μέσα σὲ αὐτόν «φύσει». Αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ νοῦς ἰδιοποιεῖται μέσῳ τῆς σάρκας τοὺς λογισμοὺς ποὺ ὑποβάλλουν τὰ πονηρὰ πνεύματα. Ἡ χαλαρότητα τοῦ σώματος εἶναι πρόσφορο ἔδαφος γιὰ τὴ δράση τῶν δαιμόνων καὶ ὁ κυριαρχούμενος ἀπὸ τὸ σαρκικὸ φρόνημα ἄνθρωπος ἐξαπατᾶται εὐκόλα, νιώθοντας ἱκανοποίηση καὶ εὐχαρίστηση ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς ποὺ σπέρνονται ἀπὸ αὐτοῦς. Τότε οἱ κακοὶ λογισμοὶ υἱοθετοῦνται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, γίνονται ἕξεις ποὺ ἡ ἐνθύμησή τους ἐγγράφεται στὴν καρδιά, καλλιεργοῦνται καρποφορώντας μέσα σὲ αὐτὴ καὶ ἐκπορεύονται ἀπὸ αὐτή. Κατὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο, ὁ Κύριος ἀναφέρεται μὲ τὸ «θεῖον λόγιόν» Του στὴν οἰκείωση ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ τῶν ἁμαρτωλῶν λογισμῶν, ποὺ ὀφείλονται σὲ δαιμονικὲς ἐπιβουλὲς καὶ οἱ ὅποιοι ἐξέρχονται πλέον ἀπὸ τὴν καρδιά του, μολύνοντας ὅλη τὴν ὑπαρξή του καὶ ὄχι ὅτι ἡ ἀνθρώπινη καρδιά παράγει «φύσει» καλοὺς καὶ κακοὺς λογισμοὺς ποὺ συνυπάρχουν μέσα τῆς δρώντας ἀντίρροπα⁴⁸. Ὁ ἅγιος παραπέμπει τοὺς συνασκητές του στὸ εὐαγγελικόν: «πῶς δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἀρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δῆσῃ τὸν ἰσχυρόν; Καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει»⁴⁹, προσθέτοντας ἐπεξηγηματικὰ στὸ χωρίο τὸν χαρακτηρισμὸ «ἰσχυρότερος» γι' αὐτόν ποὺ εἰσβάλλει

«...ἐντὸς οὗν δεκαπέντε ἐτῶν καθαρύσας εἰς ἄκρον τὸν νοῦν κατηξιώθη χαρίσματος γνώσεως καὶ σοφίας καὶ διακρίσεως πνευμάτων...».

47. Πρβλ. Ν. Α. Ματσούκας, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β'*, Θεσσαλονίκη 1988², σσ. 190-191 καὶ 506-507.

48. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., πγ', σ. 143. «... τὸ καλὸ εἶναι μία “φύσις” – καὶ τὸ κακὸ εἶναι μόνο μία «κατάσταση» («ἕξις»), καὶ μάλιστα μία κατάσταση τῆς βουλήσεως. Βλ. Γ. Φλορόφσκυ, *Οἱ Βυζαντινοὶ Ἀσκητικοὶ καὶ Πνευματικοὶ Πατέρες*, μετάφρ. Π. Κ. Πάλλης, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 325.

49. *Ματθ.* 12, 29.

διώχνοντας τὸν πρότερο ἰσχυρὸ ἔνοικο, γιὰ νὰ θεμελιώσῃ περισσότερο τὴ διδασκαλία του. Ὁ ἰσχυρὸς δυνάστης τῶν ψυχῶν διάβολος διώκεται ἀπὸ τὸν ἰσχυρότερο Κύριο τῆς δόξης ποὺ καταλύει τὸ κράτος του καὶ ἐλευθερώνει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Συνάμα ὁ ἅγιος διερωτᾶται πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἐπιστρέφει αὐτὸς ποὺ διώχθηκε ντροπιασμένος νὰ συγκατοικήσῃ μαζί μὲ τὸν τωρινὸ οἰκοδεσπότη ἢ πῶς θὰ μπορούσε ἓνας βασιλιάς, ποὺ κατανίκησε ἓναν στασιαστὴ ποὺ ἐπιχείρησε νὰ σφετεριστεῖ τὸν θρόνο του, νὰ τοῦ ἐπιτρέφῃ νὰ συγκατοικῇ μαζί του στὰ ἀνάκτορα. Ὁ ἴδιος, ἀπαντώντας στὸ ρητορικὸ ἐρώτημα ποὺ ἔθεσε, λέει ὅτι τὸ τέλος τοῦ στασιαστῆ θὰ εἶναι οἰκτρό⁵⁰.

Ἐπίσης, ὁ ἅγιος Διάδοχος θεωρεῖ ὅτι αὐτοὶ ποὺ νομίζουν ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ὁ διάβολος συνυπάρχουν στὸν ἀνθρώπινο νοῦ λόγω τῆς ὑπαρξῆς καλῶν καὶ κακῶν λογισμῶν ὀδηγοῦνται σὲ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὸ ψαλμικὸ δὲν γεύθησαν τὴν ἀγαθότητα τοῦ Κυρίου καὶ δὲν γνώρισαν τὴ χρηστότητά Του⁵¹. Μὲ παραστατικὸ τρόπο λέει ὅτι ἡ χάρις «κρύβει» τὴν παρουσία της, δηλαδὴ δὲν εἶναι αἰσθητὴ ἢ ὑπαρξῆς καὶ ἡ ἐνέργειά της ἀπὸ ὅσους βαπτίζονται ἀναμένοντας τὴν πρόθεση τῆς ψυχῆς. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος στραφεῖ πρὸς τὸν Θεό, τότε «ἀρόήτω τινὶ αἰσθήσει τὴν παρουσίαν αὐτῆς ἐμφαίνει τῇ καρδίᾳ»⁵². Ἀλλὰ καὶ πάλι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ δεχθεῖ τὰ δαιμονικὰ βέλη ποὺ φθάνουν ὡς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς. Ὁ κίνδυνος ἐκτροπῆς εἶναι τεράστιος. Ὁ ἅγιος Διάδοχος, θέλοντας νὰ προλάβῃ ὅποιαδήποτε σφαλερῆ σκέψη πάνω στὸ θέμα, σπεύδει νὰ τονίσει ὅτι τὰ τοξεύματα τοῦ πονηροῦ προσβάλλουν ἔξωθεν –καὶ ὄχι ἐκ τῶν ἔσω– τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ κατὰ παραχώρηση τῆς θείας χάριτος, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ συναισθανθεῖ τὴν ἀδυναμία του καὶ μὲ ταπεινότητα καὶ θέρμη νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἐπιδιώκοντας νὰ εἶναι κοντὰ Του. Αὐτὸ τὸ ἐπιτυγχάνει ὅποιος τηρεῖ τὶς ἐντολὰς καὶ ἐπικαλεῖται ἀκατάπαυστα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου⁵³. Τότε ἡ φωτιὰ τῆς ἀγίας χάριτος ἐξαπλώνεται

50. Ἅγιου Διαδόχου, ὁ.π., πδ', σ. 144.

51. Ψαλμ. 33, 9: «γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστός ὁ Κύριος· μακάριος ἀνὴρ, ὃς ἐλπίζει ἐπ' αὐτόν».

52. Ἅγιου Διαδόχου, ὁ.π., πε', σ. 144.

53. Ὁ Κάλλιστος Ware τονίζει ὅτι: «ἡ δύναμη καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ εἶναι παρούσες στὸ ὄνομά Του καὶ ἐνεργοῦν μὲ Αὐτό. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι *numen praesens*, ὁ Θεὸς

καί «ἐπὶ τὰ ἐξώτερα αἰσθητήρια τῆς καρδιάς», κατακαίοντας κάθε ζιζάνιο ποῦ ἀναφύεται στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ προσβάλλουν ἀσθενῶς τὴν ψυχὴ. Ὅμως, ὅταν ὁ ἀγωνιστὴς τῶν ἀρετῶν περιβληθεῖ ὅλες τὶς ἀρετὲς καὶ ἰδιαίτερα στολισθεῖ μὲ τὴν ἀκτημοσύνη, τότε «τὴν πᾶσαν αὐτοῦ βαθυτέρα τινὶ αἰσθήσει περιουγάξει φύσιν εἰς ἀγάπην αὐτὸν λοιπὸν πολλὴν περιθάλπουσαν τοῦ Θεοῦ»⁵⁴. Τότε τὰ δαιμονικὰ τοξεύματα σβήνουν μακριὰ ἀπὸ αὐτόν, γιατί ἡ αὔρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γεμίζει τὴν καρδιά μὲ εἰρήνη, ποῦ οἱ ἄνεμοὶ τῆς ἐξαλείφουν τὰ βέλη τοῦ πυρφόρου δαίμονα⁵⁵.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὸν στίχο 9 τοῦ 33ου ψαλμοῦ τοῦ Δαβίδ, ὅπου μακαρίζεται ὁ ἄνθρωπος «ὃς ἐλπίζει» στὸν Θεό, ὁ ἅγιος Διάδοχος ξεδιπλώνει τὴ διδαχὴ του ποῦ ἐδράζεται στὴν ἀσκητικὴ του ἐμπειρία. Ἡ πνευματικὴ πείρα τοῦ ἁγίου ὑπομνηματίζει στὴν πράξη τὸ περιεχόμενο τοῦ στίχου τοῦ δαβιδικοῦ ὕμνου. Ὁ ἀσκητὴς ἀγωνιζόμενος πνευματικὰ εἶναι ὁ μακάριος ἀνὴρ ποῦ ἐναποθέτει τὶς ἐλπίδες του στὸν Θεό, ποῦ βρίσκει καταφύγιο σὲ Αὐτὸν στὸν Ὅποῖον δείχνει ἀπεριόριστο σεβασμό. Δὲν δοκιμάζει καμμία στέρηση. Δὲν ζητεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνο τὸν Κύριο· γι' αὐτὸ καὶ δὲν στερεῖται τῶν ἀγαθῶν. Ρέπει πρὸς τὸ ἀγαθὸ ἀποστρεφόμενος τὸ κακὸ, ἐπιδιώκοντας τὴν εἰρήνη στὴν ψυχὴ του καὶ τὴ ζωὴ του. Ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὶς θλίψεις ποῦ προκαλεῖ ἡ ἁμαρτία, γιατί ὁ Κύριος εἶναι πάντοτε δίπλα στοὺς ταπεινοὺς καὶ σὲ αὐτοὺς ποῦ τὸν προσεγγίζουν μὲ συντετριμμένη καρδιά⁵⁶. Ὅμως, ἡ προκοπὴ στοὺς ἀσκητικούς κόπους

μαζί μας, Ἐμμανουήλ. Μὲ τὸ νὰ ἐπικαλεῖσαι προσεκτικὰ καὶ θεληματικὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι σὰν νὰ δίνεσαι στὴν ἐνέργειά Του, σὰν νὰ προσφέρεσαι ὡς ὄργανο καὶ ζωντανὴ θυσία στὰ χέρια Του... Τὸ ὄνομα εἶναι δύναμη, ἀλλὰ μία καθαρὰ μηχανικὴ ἐπανάληψη ἀπὸ μόνη τῆς δὲν πετυχαίνει τίποτα... Ὅπως σὲ ὅλες τὶς μυστηριακὲς ἀκολουθίες, ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νὰ συνεργήσει μὲ τὸν Θεὸ διαμέσου τῆς ζωντανῆς πίστεως του καὶ τῆς ἀσκητικῆς του προσπάθειας». Βλ. Κάλλιστος Ware, μητροπολίτης Διοκλείας, *Ἡ Δύναμη τοῦ Ὄνοματος*, Ἀθήνα 1986³, σσ. 39, 41.

54. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., πε', σσ. 144-145.

55. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., πε', σ. 145.

56. Ἡ κατάνυξη, ἡ συντριβὴ καρδιάς εἶναι ἡ ἀλγεινὴ θλίψη καὶ ὁ κλαυθμὸς ποῦ δημιουργεῖ ἡ συναίσθηση τῆς ἁμαρτωλότητος. Βλ. P. Miquel, *Lexique du Désert, Quelques Mots-Clés du Vocabulaire Monastique Grec Ancien*, Spiritualité Orientale no 44, Abbaye de Bellesfontaine 1986, σσ. 229-231. Ἡ κατάνυξη, ἡ μετάνοια καὶ ἡ ταπείνωση εὐαρεστοῦν τὸν Θεὸ ὅσο ἡ παρθενία καὶ οἱ ἄλλες ἀρετὲς. Βλ. Παλλαδίου, ὁ.π., *Περὶ παρθένου ἐκπεσοῦσης καὶ μετανοησάσης*, σ. 164. Κατὰ τὸν ἀββᾶ Ποιμένα, ἡ μόνη λύση γιὰ

καὶ ἡ συνακόλουθη ἦττα τῆς ἁμαρτίας καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς θείας χάριτος δὲν λειτουργοῦν ὡς δεσμῶτες τοῦ αὐτεξουσίου. Κατὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο, ὁ ἄνθρωπος, κι ἂν ἀκόμη ἀνέβει χάριτος στὰ ἀσκητικὰ κατορθώματά του τὴν Κλίμακα τοῦ Ἰακώβ⁵⁷, πρέπει νὰ γνωρίζει ὅτι αὐτὴ ἡ κατάσταση δὲν νοεῖται στατικά. Ὁ ἅγιος Διάδοχος μιλά γιὰ ἐνδεχόμενη νομιζόμενη τελειότητα ἀπὸ τὸν ἀγωνιζόμενο ἄνθρωπο ποὺ θεωρεῖ ὅτι «ἄγγιξε» τὸν Θεό. Αὐτὴ ἡ αἴσθηση τῆς αὐτοδικαίωσης μέσα ἀπὸ τὴν ἀσκησιὰ τῶν ἀρετῶν ὁδηγεῖ σὲ αὐταρέσκεια, στατικότητα, ὑπνωσιὰ καὶ πνευματικὴ ὀπισθοδρόμησι. Γι' αὐτὸ ὁ Θεός, κατὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο, «ἐπιτρέπει» νὰ δράσουν οἱ δαιμονικὲς δυνάμεις, οἱ ὁποῖες ὅμως, ἂν ὁ αὐτεξούσιος ἄνθρωπος ἔχει στραμμένα τὰ μάτια τῆς διανοίας του πρὸς τὸ λυτρωτικὸ φῶς τῆς θείας χάριτος, εἶναι ἀνίσχυρες νὰ τὸν προσβάλλουν. Τότε, ὁ ἀγωνιζόμενος ἄνθρωπος, στρεφόμενος πρὸς τὸν Θεὸ τῆς σωτηρίας του⁵⁸, καταυγάζεται ἀπὸ τὸν θεῖο φωτισμὸ καὶ προοδεύει πνευματικῶς⁵⁹. Ὁ ἅγιος μὲ ἐπίτασι τονίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ προκόβει «εἰς τὴν πνευματικὴν πείραν» γιὰ νὰ πορευθεῖ πρὸς τὴν τελειότητα. Ἡ πνευματικὴ πρόοδος εἶναι συνώνυμο καὶ συνάμα τὸ ἐπακόλουθο τῆς πνευματικῆς πείρας ποὺ ἀποκτᾶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν φωτισμὸ καὶ τὸν πνευματικὸ του πλουτισμὸ μὲ τὴ μετοχή του στὶς ἀκτιστὲς ἐνέργειες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅταν ἀγωνίζεται νὰ προσεγγίσει τὸν Θεό. Τότε ἰκανώνεται νὰ διακρίνει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ ἀπὸ τὴν πάλῃ του μὲ αὐτὸ ἐνδυναμώνεται καὶ γυμνάζεται ὁ χαρακτήρας του, ἀποκτώντας πολυτίμη πνευματικὴ

νὰ λυτρωθεῖ κάποιος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἀλλὰ καὶ νὰ θωρακισθεῖ μὲ τὶς μοναχικὲς ἀρετὲς εἶναι ἡ συντριβὴ τῆς καρδιάς καὶ ὁ κλαυθμὸς. Βλ. *Αποφθέγματα*, ὁ.π., Ποιμὴν (ριθ)', 353Α. Ἔτσι θεωρεῖται μακάριος αὐτὸς ποὺ πενθεῖ γιὰ τὶς ἁμαρτίες του καὶ κλαίει θεληματικὰ γιὰ τὴ συναισθησι τῆς ἁμαρτωλότητος, ἢ μετάνοια, τὸ πένθος καὶ τὰ δάκρυα ἀποτελοῦν ἀπτά σημάδια ὑπαρξῆς πνευματικῆς ζωῆς ποὺ δείχνουν τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀνταποκριθεῖ θετικὰ στὴν ἀγάπην τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ καὶ νὰ ἀφήσει τὸν ἑαυτό του στὰ χέρια Του γευόμενος τὴ χαρὰ ποὺ γεννᾷ ἡ παρουσία Του.

57. Γεν. 28, 12-13: «...καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῆ ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς. Ὁ δὲ Κύριος ἐπέστηρικτο ἐπ' αὐτῆς...».

58. Πρὸς βλ. *Ψαλμ.* 87, 2.

59. Μὲ συνεχή πνευματικὴ πρόοδος ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος πορεύεται διηλεκτικῶς πρὸς τὸ κατ' ὁμοίωσιν.

πειρα στὸν πόλεμο κατὰ τῶν ἀλλοτριωτικῶν δαιμονικῶν δυνάμεων. Ἐπιμένοντας στὴν ἄσκησι τῶν ἀρετῶν ζητᾶ τὴ θεία βοήθεια γιὰ τὴν κατίσχυσή του ἔναντι τῶν δυνάμεων τῆς φθορᾶς, γνωρίζοντας ὅτι οἱ «ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον οὐκ ἐλαττωθήσονται παντὸς ἀγαθοῦ»⁶⁰. Τὸ πρῶτιστο καὶ πλέον ποθητὸ ἀγαθὸ εἶναι ἡ ζωὴ ποὺ δίδεται ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸν Θεό, στὴ βασιλεία Του⁶¹. Ἡ πνευματικὴ πείρα ποὺ ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποκτήσει εἶναι τὸ ὄφελος ποὺ ἀποκομίζει ἀπὸ τὸν ἐπιτυχητὸν πόλεμο κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Πονηροῦ. Ὁ πνευματικῶς ἐμπειροπόλεμος ἅγιος, ἐδραζόμενος στὸν ψαλμὸ τοῦ Δαβίδ, θέλει νὰ τονώσει τὸ ἠθικὸ τῶν ἀγωνιζόμενων μοναχῶν ὑποστηρίζοντας ὅτι οἱ ἀντιξοότητες τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα εἶναι μέσο παιδαγωγίας ἐν ἀγάπῃ τοῦ γενναιόδωρου Θεοῦ, ποὺ ἔχει τὰ ὄρα Του ἀνοικτὰ δίνοντας λύτρωση σὲ ὅσους Τὸν πλησιάζουν μὲ συντριβὴ καρδιάς καὶ σώζοντας ἀπὸ τὶς θλίψεις τοὺς δικαίους. Ἡ διαδρομὴ ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ δίκαιος εἶναι πορεία νίκης κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ μηδενὸς ποὺ ὀδηγοῦν στὸν θάνατο καὶ εἶναι ἐγγυημένη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό, τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι ὁ προορισμὸς τῆς.

Ὁ ἅγιος Διάδοχος, συνεχίζοντας τὴ διδαχὴ του, παραθέτει τὴ φράση τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὲς Του ποὺ ὑπάρχει στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ: «Εἶπε δὲ αὐτοῖς· ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα»⁶² παραλλαγμένη λέγοντας: «Ὁ Κύριος αὐτὸς λέγει τὸν Σατανᾶν ἐκ τῶν οὐρανῶν ὡς ἀστραπὴν πεπτωκέναι», ἐπεξηγώντας ὅτι ὁ σατανᾶς ἔφυγε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ μὴ βλέπει τὰ κατοικητήρια τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Συναμα διερωτᾶται πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ σατανᾶς ποὺ δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ἀντικρύσει τοὺς καλοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀγγέλους, νὰ συγκατοικεῖ στὸν ἀνθρώπινο νοῦ

60. Ψαλμ. 33, 11.

61. Ὁ ἄνθρωπος, ἔχοντας πορευθεὶ δημιουργικὰ καὶ δυναμικὰ πρὸς τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ἐπιλέγοντας αὐτεξουσία τὴ σωτηρία ἀπὸ τὸν πνευματικὸ ἐκμηδενισμὸ στὸν ὁποῖο τὸν ὠθεῖ ὁ διάβολος, ὑποβάλλοντας «ἀρρωστημένους» λογισμοὺς πνιγηροὺς γιὰ τὸν νοῦ καὶ προβάλλοντας ἀνυπόστατες καὶ εἰδωλικές παραστάσεις, ἀπολαμβάνει τὴν ἀληθινὴν ζωὴ μετέχοντας στὴ θεία δόξα καὶ γενόμενος θεὸς κατὰ χάριν.

62. Λουκ. 10, 18. Σύμφωνα μὲ τὴ βιβλικὴ ἐρμηνευτικὴ προσέγγισις ὁ σατανᾶς, μὲ τὴν ἑναρξὴ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος ἔδωσε καὶ στοὺς μαθητὲς Του τὴν ἐξουσία «τοῦ πατεῖν ... ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ», κατακρημνίσθηκε συντετριμμένος ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς κυριαρχίας του.

μαζί με τὸν Θεό⁶³. Ἐπισημαίνει πὼς εἶναι ἄτοπος κάθε συλλογισμὸς ὅτι αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ κατὰ παραχώρηση Θεοῦ γιὰ λόγους παιδαγωγίας. Δὲν εἶναι δυνατόν, ὑποστηρίζει, ἡ ψυχὴ νὰ στερεῖται τοῦ θεϊκοῦ φωτὸς κατὰ παραχώρηση Θεοῦ· ἀπλῶς ἡ θεία χάρις «κρύβει» τὴν παρουσία της ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ ὥστε ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ κατὰ κάποιον τρόπο ἐκτεθεῖ στὴν κακία τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων, νὰ ζητήσει ταπεινὰ μεθέρμη ψυχῆς τῆς θείας ἀρωγῆς. Ὁ ἅγιος Διάδοχος, λέγοντας ὅτι ἡ θεία χάρις «κρύβει» τὴν παρουσία της ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, ἐννοεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐνεργεῖ ὡς δεσμώτης –θὰ λέγαμε– τῆς θείας χάριτος, πράττοντας ἐκ τῶν πραγμάτων τὸ ἀγαθὸ ἀλλὰ ἔχοντας τὸ αὐτεξούσιο, θεληματικὰ στρέφεται πρὸς τὸν Θεὸ καὶ λαμβάνοντας τὸν φωτισμὸ τῆς χάριτος Του ἀγαθοεργεῖ. Ὁ ἅγιος Διάδοχος, ἔχοντας τὴν πνευματικὴ πείρα τῶν ἀσκητικῶν ἀγῶνων του, καλεῖ στὴν οὐσία τοὺς ἀσκητὲς νὰ μὴ φοβοῦνται τὸ κακὸ καὶ τὸν διάβολο ὅταν φροντίζουν νὰ κρατοῦν τὰ μάτια τῆς διανοίας τους στραμμένα πρὸς τὸν Θεό. Τότε, μετέχοντας στὴν ἀγιαστικὴ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μένουν ἀλώβητοι ἀπὸ τὶς φθαρτικὲς καὶ διαβρωτικὲς δαιμονικὲς ἐπιθέσεις καὶ ἀποσοβεῖται ὁ κίνδυνος νὰ ὀδηγηθοῦν ὡς ὑποκείμενα τῆς φθορᾶς στὸν αἰώνιο θάνατο.

Εὐστοχα ὁ ἅγιος Διάδοχος, θέλοντας νὰ γίνεῖ κατανοητὸ στοὺς ἀποδέκτες τῶν λόγων του ὅτι δὲν εἶναι δυνατό στὸν ἀνθρώπινο νοῦ νὰ συνυπάρχουν ὁ Θεὸς καὶ ὁ σατανᾶς οὔτε στὴν ψυχὴ ποὺ ζητᾶ τὸν Θεὸ νὰ δροῦν οἱ δυνάμεις τῆς ἀλλοτρίωσης, ποὺ διασαλεύουν τὴν κατὰ φύσιν κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου ὠθώντας τὸν στὸν πνευματικὸ ἀφανισμό, ἀναφέρεται στὸ ἀδιανόητο τῆς συγκατοίκησης ἀγγέλων καὶ δαιμόνων. Ἔτσι, εἶναι ἀδύνατο νὰ συνυπάρχουν οἱ ἄγγελοι ποὺ ἐδραιωμένοι στὸ ἀγαθὸ, μετέχοντας στὴ θεία δόξα, στέκονται ἀρωγοὶ δίπλα στοὺς ἀνθρώπους διακονώντας τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας μετὰ τοὺς δαίμονες ποὺ ἐκτελοῦν τὸ φθοροποιὸ τους ἔργο ἔχοντας ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό, ἐγκαταλείποντας «τὸ ἴδιον οἰκητήριον»⁶⁴. Κατὰ τὸν ἅγιο Διάδοχο, ὅταν ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ τὸν ἑαυτοῦ γνήσιο βρέφος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ⁶⁵,

63. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., πστ', σσ. 145-146.

64. Πρβλ. Ἰουδ. 6.

65. Μετὰ τὴ μετοχὴ στὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος γεύεται τὴν εὐεργεσία τῆς Ἐνανθρώπησης τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὑπερνικᾷ τὴ φθαρτότητα καὶ τὸν πνευματικὸ θάνατο, λαμβάνει τὴ θεία υἰοθεσία καὶ πορεύεται πρὸς τὴν τελείωση.

ἐκδηλώνει αὐτή του τὴν πίστη στρεφόμενος μὲ τὸ αὐτεξούσιο θέλημά του πρὸς Αὐτὸν καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι γαλουχεῖται ἀποκομίζοντας ἀφ' ἑνὸς πνευματικὰ ὀφέλη ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς ποὺ ὑποβάλλει ὁ Πονηρὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου πολλὰς ἐνθαρρύνσεις, ὅπως ἐννοεῖ τὴν αἰσθητὴ φανέρωση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ του, ὥστε νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ τέλειο ἄνδρα μὲ πλήρη πνευματικὴ ὀριμότητα⁶⁶.

Θέλοντας νὰ τονώσει τὸ ἠθικὸ τῶν μοναχῶν ποὺ ἀσχοῦσαν τὶς ἀρετές, νὰ ἐνδυναμώσει τὴν ὑπομονή τους καὶ νὰ τοὺς ἐμφυσησῇ τὴ βεβαιότητα ὅτι ὁ Κύριος χαριτώνει αὐτοὺς ποὺ γεύονται τὶς δοκιμασίες τοῦ μαρτυρίου τῆς συνειδήσεως, ὅπως στεφάνωσε ὅσους προτίμησαν τὸ μαρτύριο τοῦ αἵματος ἀπὸ τὸ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστη τους στὸν Χριστό, παρομοιάζει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀγωνιζόμενου μοναχοῦ μὲ τὸ κερὶ ποὺ μαλακώνει ὅταν θερμανθεῖ καὶ μπορεῖ κάποιος ἐπιτυχῶς νὰ θέσει πάνω του σφραγίδα. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ μαλακώνει μὲ τὶς δοκιμασίες, τοὺς ἀσκητικὸς ἰδρῶτες

Πρβλ. Ν. Α. Ματσούκας, *Τὸ Πρόβλημα τοῦ Κακοῦ*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 97 κ.έ. καὶ Ἀ. Γ. Κεσελόπουλος, *Πάθη καὶ Ἀρετὲς στὴ Διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 75 κ.έ. Πολὺ περιεκτικὰ παρουσιάζεται ἡ εὐεργεσία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἐξαπατημένη ἀπὸ τὸν σατανᾶ ἀνθρωπότητα μὲ τὴν κυοφορία τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου ἀπὸ τὴν Παναγία στὸ τρίτο τροπᾶριο τῆς ἡ' ὥδης στὴν ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ἵμνου: «Οἱ πρῶν ἀπάτη γυμνωθέντες, στολὴν ἀφθαρσίας ἐνεδύθημεν, τῇ κυοφορίᾳ σου καὶ οἱ καθεζόμενοι, ἐν σκότει παραπτώσεων, φῶς κατωπτεύσαμεν...». Δὲν εἶναι μὲ κανέναν τρόπο δυνατὴ ἡ συνύπαρξη Θεοῦ καὶ ἐκπεσόντος στὴν ἀκοινωνησία τῆς κόλασης σατανᾶ, ἀγγελικῶν καὶ δαιμονικῶν δυνάμεων στὸν ἀνθρώπινο νοῦ ὡς δύο ἀντίρροπων δυνάμεων, διότι ὁ Πλαστοουργὸς «χοῖκὸς χροματίσας νεοποιεῖ» καὶ ἀφθαρτίζει «θεοπρεπέστατα, ἀπαθανατίζων τὸ πρόσλημμα», τὴ φθαρτὴ καὶ θνητὴ φύση τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου, ὅπως μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο διατυπώνονται μὲ ἀπαράμιλλο τρόπο οἱ ἀλήθειες τῆς Ἐκκλησίας στὸ πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο τροπᾶριο τῆς ε' ὥδης τοῦ κανόνα τοῦ ὄρθρου τοῦ Μ. Σαββάτου. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ψυχροσωματικὴ. «Ἡ θέωσις κατὰ τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν ἀφορᾶ ἐξ ἴσου εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, λόγῳ τῆς ἀρρήκτου αὐτῶν συναφείας καὶ ἕνεκα τῆς προσλήψεως ἀμφοτέρων ὑπὸ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, δυνάμει τῆς ὁποίας κατέστη δυνατὴ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου». Βλ. Δ. Γ. Τσάμης, *Ἡ Τελείωσις τοῦ Ἀνθρώπου κατὰ Νικήταν τὸν Στηθάτον*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 117.

66. Ἁγίου Διαδόχου, *δ.π.*, πστ', σ. 146. Ἡ πίστη στὴν παντοδυναμία τοῦ ἄκτιστου καὶ ἄυλου Θεοῦ, ποὺ εἶναι ὁ Ὡν καὶ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ ἀποκαλύπτει, κάνει ὁρατὴ τὴ θεία παρουσία στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ταυτόχρονα ὁ θερμὸς στὴν πίστη ἀνθρώπος ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀσημαντότητα τοῦ προερχόμενου ἀπὸ τὸ μὴ ὄν ἐκπεσόντος Ἐωσφόρου.

καὶ τὶς ἀσθένειες καὶ εἶναι ἕτοιμη νὰ δεχθεῖ «τὴν σφραγίδα τῆς τοῦ Θεοῦ ἀρετῆς»⁶⁷.

Οἱ δοκιμασίες, οἱ κόποι καὶ οἱ ἀσθένειες τοῦ σώματος δροῦν εὐεργετικά στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἐμπιστευθεῖ τὸν ἑαυτό του στὸν Θεό, γιὰ τὴν τότε λαμβάνει τὴ θεία χάρις ποὺ τὸν θωρακίζει ἀπὸ κάθε ἀδυναμία καὶ κακὸ ποὺ τὸν ἀπειλεῖ⁶⁸. Ὁ ἅγιος Διάδοχος, ἔχοντας τὴν ἐμπειρία τῆς δικῆς του βιοτῆς, στηρίζει τὴ διδασχὴ του γιὰ τὴ μεγάλη σημασία τῶν δοκιμασιῶν στὴν πρόοδο τῆς πνευματικῆς ζωῆς στὴν ἐμπειρία τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὁ ὁποῖος ἀπευθυνόμενος στοὺς χριστιανούς τῆς Κορίνθου γράφει ὅτι εἶχε ζητήσῃ τρεῖς φορές ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ ἕναν «σκόλοπα τῆ σαρκί», ἕναν ἄγγελο τοῦ σατανᾶ, ὁ ὁποῖος τὸν ταλαιπωροῦσε βασανιστικά γιὰ νὰ μὴν κενοδοξεῖ καὶ ὑπερηφανεύεται λόγῳ τοῦ πλήθους καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν θείων ἀποκαλύψεων ποὺ εἶχε⁶⁹. Συνεχίζοντας ὁ ἅγιος Διάδοχος παραθέτει τὴν ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου στὸ αἶτημα τοῦ ἀποστόλου Παύλου γιὰ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια ποὺ τὸν ταλαιπωροῦσε: «Ἀρκεῖ σοι ἡ

67. Ἁγίου Διαδόχου, *Ὁ.π.*, 4δ', σ. 155. Ἡ ἄσκησις δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, «ἀλλὰ πάντοτε μέσο, ἐκδήλωσις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς σύνεσής μας πᾶνω στὴν πορεία ἀπόκτησιν τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ». Βλ. Διονύσιος Χαραλάμπους, *μητροπολίτης Τρίκκης καὶ Σταγῶν, Ἀνατολικὸς Ὁρθόδοξος Μοναχισμὸς*, τ. Γ', ἐκδ. Ἱ. Μ. Παντοκράτορος, Κέρκυρα 2011, σ. 434.

68. Ὁ Μέγας Ἀντώνιος ἔλεγε ὅτι, ὅταν κάποιος ἀσθενεῖ στὸ σῶμα, πρέπει νὰ νιώθει ἰσχυρὸς ἀφοῦ ἔτσι καταλαγιάζει ὁ πόλεμος τῶν παθῶν καὶ ἀνεβαίνει ὁ τόνος τῆς ψυχῆς. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, *Ὁ.π.*, 852 Β κ.έ.

69. *Β' Κορ.* 12, 7-8. Οἱ περισσότεροι Πατέρες συγγραφεῖς ἐρμηνευτικῶν ὑπομνημάτων, ἀναφερόμενοι στὴ φράση: «ἐδόθη μοι σκόλοψ τῆ σαρκί», γράφουν ὅτι κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ ὁ Παῦλος ὑπέφερε ἀπὸ κάποια χρόνια νόσο, ἐνδεχομένως ἀπὸ κεφαλαλγία, ποὺ τοῦ προκαλοῦσε πόνον σὰν νὰ τὸν τρυποῦσε ἕνα μυτερὸ ξύλο. Ἀπὸ ὀρισμένους ὑπομνηματιστὲς ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ ἀπόστολος μιᾶ γιὰ τὶς θλίψεις, τοὺς πειρασμούς ἀλλὰ καὶ τὰ ἐμπόδια στὸ ἔργο του ποὺ δημιουργοῦσαν ὅσοι ἀμφισβητοῦσαν τὸ ἀποστολικὸ του ἀξίωμα, λέγοντας γιὰ τὶς κακουχίες καὶ τὰ δεινὰ ποὺ ἀντιμετωπίζει γιὰ χάρις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν καθὼς καὶ τὶς ἀποκαλύψεις τοῦ Κυρίου. Ἡ θλίψις ποὺ ἔτυπτε τὸν ἀπόστολο Παῦλο, τὴν ὁποία ἀποκαλεῖ ἄγγελος τοῦ σατανᾶ, ἀντὶ νὰ τὸν ἀπογοητεύσει καὶ νὰ σταματήσει τὸ ἀποστολικὸ ἔργο του, μὲ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ ποὺ δίδεται σὲ ὅσους ἀκράδαντα τὸν πιστεύουν, ἀπέβη ὠφέλιμη γιὰ τὸν προφύλαξε ἀπὸ τὴν ἔπαρση καὶ τὴν κενοδοξία. Βλ. περισσότερα Π. Ν. Τρεμπέλας, *ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Κ. Διαθήκης*, Τόμ. Α', Ἀθῆναι 1956, σσ. 541-542 καὶ Ἰω. Δ. Καραβιδόπουλος, *Εἰσαγωγὴ στὴν Καινὴ Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1983, σσ. 233-235.

χάρις μου»⁷⁰. Ἡ χάρις, «ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα»⁷¹, εἶναι τὸ ὄπλο ποῦ δίνει μὲ τὴν ἀμέριστη ἀγάπη καὶ φιλανθρωπία Του ὁ Κύριος γιὰ νὰ ἀντιπαλέψει ὁ ἄνθρωπος θλίψεις, δοκιμασίες, ἀσθένειες, κατατρεγμούς, πειρασμούς καὶ ἀσκώντας τις ἀρετὲς νὰ συμπράξει μὲ τὸν Θεὸ στὴ σωτήρια τελειώσῃ του. Ἔτσι, μὲ τὴ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰ ὀδυνηρὰ πλήγματα καὶ τὰ φαινομενικὰ ἀνυπερέβλητα ἐμπόδια ποῦ ὀρθώνονται μπροστὰ στὸν ἄνθρωπο ὄχι μόνον ὑπερβαίνονται ἀλλὰ καθίστανται ἐπωφελεῖ, ἐπειδὴ τὸν προφυλάσσουν ἀπὸ τὴν ἔπαρση ποῦ γεννιέται στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴ ροπή του πρὸς τὴν ψευδαίσθηση τῆς παντοδυναμίας του, ποῦ καλλιεργεῖται καὶ αὐξάνει μὲ τὰ προσωπικά του ἐπιτεύγματα. Ὁ ἅγιος Διάδοχος, ἄριστος γνώστης τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀναφέρεται στὴν πνευματικὴ ἐμπειρία ποῦ εἶχε ὁ ἀπόστολος Παῦλος συνομιλώντας μὲ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ προσδώσει τὸ ἀγιογραφικὸ κῦρος στὴ διδασκαλία του πρὸς τοὺς συνασκητές του. Οἱ ἀσκητὲς λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ δειλιάζουν στὶς δυσκολίες ποῦ συναντοῦν στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν προσωπικὴ τους τελειώση ἀπὸ τὰ προσκόμματα τοῦ προαιώνιου ἐχθροῦ, ἀλλὰ νὰ συνεχίζουν νὰ ἀγωνίζονται μὲ πίστη στὸν Θεό, γιὰτι τότε μέσα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία θὰ φανερωθεῖ ἡ παντοδυναμία τῆς χάρις Του καὶ θὰ ὑπερκεραστοῦν τὰ ἐμπόδια. Ὀλόκληρη ἡ ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας εἶναι ἕνας διαρκῆς ὑπομνηματισμὸς τῆς φράσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ: «Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν»⁷². Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε στὸν ἀπόστολο τῶν ἐθνῶν ὅτι ἡ δύναμή Του ἀποκαλύπτεται σὲ ὅλο της τὸ μεγαλεῖο μέσα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη δυσχέρεια καὶ ἀδυναμία ἐπίλυσης προβληματικῶν καταστάσεων ποῦ ἀνακύπτουν στὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος μὲ εὐχαρίστηση καυχιέται περισσότερο γιὰ τὴν ἀσθενικότητά του ὄχι μόνον στὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε δυσκολία ἢ πάθημά του ὀφειλόμενο στὴ φυσικὴ ἀνθρώπινη ἀδυναμία, γιὰ τις ὕβρεις, τοὺς διωγμούς, τις στενοχώριες, τις δύσκολες καταστάσεις ποῦ βιώνει γιὰτι παραμένει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ταπεινὸς στὸ φρόνημα καὶ δεκτικὸς τῆς χάρις τοῦ Χριστοῦ ποῦ τὸν ἐνδυναμώνει δίνοντάς του ἀντοχὴ νὰ φθάσει

70. Β' Κορ. 12, 9

71. Ἀπὸ τὴ χειροτονία τοῦ διακόνου σὲ πρεσβύτερο.

72. Λουκ. 18, 27.

μέχρι τὸ μαρτύριο, ἀκολουθώντας τὴ μαρτυρικὴ ὁδὸ τοῦ Κυρίου⁷³. Ὁ ἅγιος Διάδοχος προτρέπει τοὺς ἀσκητὲς νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἴδια ὁδὸ, ἔχοντας ὡς πρότυπο τὸν ἀπόστολο Παῦλο καὶ λαμβάνοντας τὶς κακοπάθειες ποὺ ὑπέφερε γιὰ τὸν Χριστὸ ὡς κανόνα πορείας στὸν ἀσκητικὸ βίον τους⁷⁴. Ἐπίσης ἐπισημαίνει ὅτι, ὅταν ὁ ἀπόστολος Παῦλος μιλοῦσε γιὰ ἀσθένειες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὑπέφερε καὶ γιὰ τὶς ὁποῖες καυχόταν, ἐννοοῦσε τὶς ἐπιθέσεις ὧν ἐχθρεύονταν τὴ χριστιανικὴ πίστη ἐναντίον τῶν ἐργατῶν τοῦ εὐαγγελίου. Συνάμα τονίζει ὅτι οἱ ταλαιπωρίες ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ εἰσῆλθαν λόγω τῆς ἁμαρτίας –ἐννοώντας τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα καὶ τὴν ἔκπτωση ἀπὸ τὸν παράδεισο– στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὰ ὁποῖα πρέπει ν’ ἀντιπαλέψουν οἱ ἀγωνιστὲς τῆς εὐσέβειας, ὅπως ἀποκαλεῖ τοὺς χριστιανούς τῶν ἡμερῶν του, εἶναι οἱ σωματικὲς ἀσθένειες καὶ οἱ πειρασμοί, ποὺ ὅμως ὡχριοῦν μπροστὰ στὶς κακοπάθειες, τοὺς διωγμούς, τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν μαρτυρικὸ θάνατο ποὺ ἀντιμετώπιζαν οἱ χριστιανοὶ στὰ χρόνια τοῦ ἀποστόλου Παύλου⁷⁵. Ἔτσι, ὁ ἅγιος Διάδοχος προσεγγίζει τὸ ἀγιογραφικὸ κείμενο τῆς ἀποστολικῆς ἐπιστολῆς δίδοντας στὴ λέξη «ἀσθένεια» τὴ σημασία κατὰ κύριο λόγο τῶν πονηρῶν λογισμῶν ποὺ ὑποβάλλονται ἀπὸ τὸν μοναδικὸ ἐχθρὸ τῶν χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς του, τὸν σατανᾶ, ἡ ὁποία ἀντικατοπτρίζει ὅχι μόνον τὸ προσωπικὸ του βίωμα ὡς ἀσκητῆ Πατέρα τῆς ἐκκλησίας ἀλλὰ συγκεφαλαιώνει τὸ πνεῦμα καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ ἀναχωρητισμοῦ. Ὁ ἅγιος Διάδοχος δὲν αὐθαιρετεῖ οὔτε παρερμηνεῖ τὴ σημασία τῆς λέξης ἀντιστοιχώντας στὴν οὐσία γιὰ τὸ ἴδιο σημαῖνον διαφορετικὰ σημααινόμενα γιὰ τὴν κάθε ἐποχῆ. Μπορεῖ δηλαδὴ τὸ

73. Β΄ Κορ. 12, 9-10.

74. Εὐστοχα ὁ Ἰωάννης Καραβιδόπουλος παρατηρεῖ ὅτι τὰ ὅσα γράφει στὴ Β΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «εἶτε γιὰ τὶς κακοπάθειες τῶν ἀποστόλων γενικὰ εἶτε γιὰ τὶς δικές του ἀποτελοῦν καθρέπτη μέσα στὸν ὁποῖο μπορεῖ ὁ ἐργάτης τοῦ εὐαγγελίου νὰ δεῖ κατὰ πόσο ἀπεικονίζεται ὁ ἑαυτὸς του». Βλ. Ἰω. Δ. Καραβιδόπουλος, ὁ.π., σ. 240.

75. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., 4δ', σ. 156. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀββᾶ Ἰσχυρίωνα γιὰ τοὺς χριστιανούς τῆς «ἐσχάτης γενεᾶς»: «Οὐκ ἔχουσιν ὅλως ἔργον οἱ τῆς γενεᾶς ἐκείνης. Μέλλει δὲ ἔρχεσθαι αὐτοῖς πειρασμός. Καὶ οἱ εὐρισκόμενοι δόκιμοι ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, μεῖζονες καὶ ἡμῶν καὶ τῶν Πατέρων ἡμῶν εὐρεθήσονται». Βλ. Ἀποφθέγματα, ὁ.π., Ἰσχυρίων, 241 D-244 A. Τὸ ζητούμενο γιὰ τοὺς χριστιανούς κάθε ἐποχῆς εἶναι νὰ στραφοῦν ὀλοκληρωτικὰ πρὸς τὸν Θεὸ τῆς σωτηρίας καὶ νὰ μὴν παραδοθοῦν στὶς δαιμονικὲς δυνάμεις τῆς ἀπώλειας.

σημαινόμενο της παραπάνω λέξης να φαίνεται διαφορετικό για την εποχή των διωγμών από ό,τι για την εποχή της ειρήνευσης και της επικράτησης του χριστιανισμού, αλλά στην πραγματικότητα είναι το ίδιο, οί πολέμιοι του Χριστού. Οί έχθροί του Σταυρού δεν βρίσκονται πλέον στίς άρένες παραδίνοντας τους όμολογητές χριστιανούς στα βασανιστήρια και τόν θάνατο. Έχθροί είναι ή διάλεξη με τους πονηρούς λογισμούς που ύποβάλλει ό σατανάς, ή παράδοση στα πάθη και ή έκκοσμίκευση του βίου των χριστιανών, που ξεκινά από την αγάπη προς την ύλη, καθώς επίσης ή οίηση και ή κενοδοξία που μπορεί να κατακυριεύσουν την ψυχή όσων έκαναν βήματα προόδου στην πνευματική ζωή με την προσευχή, τόν ήσύχιό βίο, την άμεριμνία, τη συνεχή μελέτη του λόγου του Θεού, έχοντας με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος γευθεί την έμπειρία της θεοπτίας.

Γι' αυτό ό άγιος Διάδοχος, διαθέτοντας την πνευματική πείρα που τόν άναδεικνύει άριστο γνώστη της ανθρώπινης ψυχολογίας, λέει ότι οί άγωνιστές της εύσέβειας πρέπει να περάσουν από τις δοκιμασίες των άσθενειών και των κόπων στο σώμα και των πονηρών λογισμών στην ψυχή και αντιπαλεύοντας με αυτές με τη βοήθεια του Θεού να αντιληφθούν την παντοδυναμία Του και ταυτόχρονα τη δική τους άδυναμία, έχοντας άπαλλαχθεί από την οίηση και την κενοδοξία. Είδικά όσοι μοναχοί άγωνίσθηκαν με την προσευχή και την άσκηση να γνωρίσουν τόν Θεό και όλόκληρη ή ύπαρξή τους γέμισε από τόν Θεό με τη μετοχή σωματικών και ψυχικών λειτουργιών στίς θείες ένεργειες, δηλαδή στην πνευματική γνώση που ένεργεί καλοποιώντας τις αίσθήσεις ώστε να παύσουν να στρέφονται προς κάθε χοϊκή μέριμνα και συνάμα παρέχοντας κάθε έσωτερική πληροφορία, άποκάλυψη δηλαδή των πάντων στο παρόν και τó μέλλον, κινδυνεύουν να πέσουν στα δίχτυα της κενοδοξίας και να συντριβούν πνευματικά περισσότερο από τόν όποιοιδήποτε⁷⁶. "Όποιος όμως αγαπά τόν Θεό και θέλει να στρέφεται

76. Αγίου Διαδόχου, *ό.π.*, 4δ', σ. 156. «Όταν κάτω από την άπειλή και τόν κίνδυνο της ματαιοδοξίας και της άλαζονείας καλείσαι να σταθείς σε άπόσταση ακόμη και από τά χαρίσματά σου, τις άξιέπαινες και άγαθές ικανότητές σου και τη θαυμαστή σωφροσύνη σου, κινείσαι σε πορεία νεκροποίησεως του όντως καλού έαυτού σου, για να μη χάσεις τόν έν Χριστώ έαυτό σου». Βλ. Ίω. Κ. Κορναράκης, *Βία, ή Όδός του Θεού*, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 178-179.

πρὸς Αὐτόν, ἀντιλαμβανόμενος τὸν συνεχῆ κίνδυνο κυριαρχίας τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος καὶ συνάμα τὴ μικρότητα καὶ ἁμαρτωλότητά του, παραμένει ταπεινός⁷⁷ λαμβάνοντας, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Διάδοχος, τὴ σφραγιδα τῆς θείας ὠραιότητος στὴν καρδιά του⁷⁸ σύμφωνα μὲ τὸ ψαλμικὸ χωρίο: «ἐσημειώθη ἐφ’ ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου Κύριε»⁷⁹. Γι’ αὐτό, συνεχίζει ὁ ἅγιος Διάδοχος, πρέπει μὲ εὐχαριστία νὰ ὑπομένει κάποιος τὸν πόλεμο τῆς σαρκὸς εἴτε εἶναι σωματικὸς εἴτε εἶναι ψυχικός⁸⁰. Ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τοῦ πολέμου τῆς σαρκὸς μὲ κέρδος τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ τὴν ἐμπέδωση ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀνθρώπου ὅτι δὲν πρέπει νὰ στηρίζεται μὲ ἀλαζονεία στὶς δυνάμεις του⁸¹, ἀλλὰ νὰ ἀκολουθεῖ μὲ βέβαιη πίστη τὸν Κύριο ποῦ ὀρθοτομεῖ τὴν ὁδὸ τοῦ πνευματικοῦ βίου του, ἐξαίρεται ἀπὸ τὸν ἅγιο Διάδοχο ποῦ τὴν θεμελιώνει στὸ χωρίο τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν: «ὄν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται»⁸².

Θέλοντας νὰ δώσει θάρρος στοὺς συνασκητές του νὰ ὑπομένουν κατὰ τὸν πνευματικὸ τους ἀγῶνα τὰ δαιμονικὰ χτυπήματα καὶ νὰ μὴν ὀλιγοψυχοῦν, λέει ὅτι οἱ ἀσκητικοὶ τους κόποι θὰ λογαριασθοῦν ὡς μαρτύριο. Ἐνῶ στὴν ἐποχὴ τῶν διωγμῶν ὁ διάβολος μέσῳ τῶν

77. Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ ἀπαραίτητη ἐπένδυση τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ ἀσκητικῶν ἐπιτευγμάτων. Οἱ ἀσκητικοὶ κόποι καὶ ἀγῶνες γίνονται ἀποτελεσματικοὶ ὅταν ὑπάρχει ταπεινὸ φρόνημα. Ὅταν κάποιος ἀσκητής, ποῦ κατορθώνει νὰ φθάσει σὲ ὑψηλὴ ἀσκητικὴ πολιτεία, νομίζει ὅτι εἶναι ἀνίκητος χάρις στὶς δυνάμεις του, ἐνδέχεται νὰ ὀδηγηθεῖ στὴν καταστροφὴ καὶ νὰ γίνῃ παίγνιο τοῦ Πονηροῦ. Μὲ χαρακτηριστικὴ ζωντάνια καὶ ἀμεσότητα ἡ ἀμμὰς Θεοδώρα παραθέτει τὸν ἀποκαλυπτικὸ γιὰ τὸ θέμα μας διάλογο ἐνὸς ἀναχωρητῆ μὲ τοὺς δαίμονες: «Ἦν γάρ τις ἀναχωρητῆς ἀπελαύνων δαίμονας· καὶ ἐξήταζεν αὐτούς. Ἐν τίνι ἐξέρχεσθε, ἐν νηστεία; Καὶ ἔλεγον Ἡμεῖς οὔτε ἐσθίομεν, οὔτε πίνομεν. Ἐν ἀγρυπνία; Καὶ ἔλεγον. Ἡμεῖς οὐ κοιμώμεθα. Ἐν ἀναχωρήσει; Ἡμεῖς εἰς τὰς ἐρήμους διάγομεν. Ἐν τίνι οὖν ἐξέρχεσθε; Καὶ ἔλεγον, ὅτι οὐδὲν ἡμᾶς νικᾷ, εἰ μὴ ταπεινοφροσύνη». *Ἀποφθέγματα*, ὁ.π., Θεοδώρα (στ’), 204 AB. Κατὰ τὸν ἀββᾶ Ξανθία «μηδεὶς εὐπραγῶν καυχᾶσθω πάντες γὰρ οἱ πεποηθότες ἐφ’ ἑαυτοῖς, ἔπesson». *Ἀποφθέγματα*, ὁ.π., Ξανθίας (α’), 313 AB. «Κρατώντας μὲ τὴν ἄσκησι τῆς καθάρσεως τοῦ ἐγὼ τις ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, μποροῦμε νὰ γνωρίσουμε ἀληθινὰ τὸν ἑαυτό μας, τὸν Θεὸ καὶ τὴ σχέση μας μαζί Του». Βλ. Διονύσιος Χαραλάμπους, Μητροπολίτης, ὁ.π., σ. 434 κ.έ.

78. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., 4δ’, σ. 156.

79. *Ψαλμ.* 4, 7.

80. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., 4δ’, σ. 156.

81. Πρὸβλ. *Παροιμ.* 3, 5: «ἐπὶ δὲ σὴ σοφία μὴ ἐπαίρου».

82. *Παροιμ.* 3, 12.

ειδωλολατρών αρχόντων ζητούσε από τους όμολογητές τής πίστεως να άρνηθούν τον Χριστό για να μη στερηθούν τή ζωή τους και κακοποιούσε βασανίζοντας στίς άρένες τους έργάτες του εύαγγελίου όδηγώντας τους στο μαρτύριο του αίματος, στα χρόνια τους, όπου πλέον ελεύθερα έκδηλώνεται ή πίστη στον Χριστό, επιδιώκει μέσω των πονηρών λογισμών να άρνηθούν οί χριστιανοί τον Κύριο επιζητώντας τον τρυφηλό βίο και με διάφορα παθήματα, ύβρεις και έξευτελισμούς κτυπά τους όμολογητές τής εύσέβειας, για να κάμψει τó ήθικό τους⁸³. Είμαι αναγκαίο λοιπόν να συνεχίσουν να εργάζονται με ύπομονή τó μαρτύριο τής συνειδήσεως έχοντας τήν ίδια βεβαιότητα με τον προφητάνακτα Δαβιδ ότι θα εισακουσθούν από τον Κύριο όπως εισακούσθηκε και ό ίδιος, περιμένοντας με ύπομονή τήν ανταπόκριση του Θεού⁸⁴. Αυτό ή κατά κάποιον τρόπο άργοπορία του Θεού να ανταποκριθεί στίς δεήσεις των ανθρώπων, όπως επίσης ή σκληρότητα και ή άυστηρότητα Του που συνάγονται από τις συγκεκριμένες αναφορές του άγιου στα χωρία της Παλαιάς Διαθήκης, καθώς και ή παράθεση που κάνει στη ρήση του Κυρίου ότι είναι «στενή ή πύλη και τεθλιμμένη ή όδός ή άπάγουσα εις τήν ζωήν, και όλίγοι εισίν οί εύρίσκοντες αυτήν»⁸⁵ δίνουν άρχικά τήν έντύπωση ότι ή πορεία προς τή βασιλεία του Θεού είναι άνυπερβλήτως δύσκολη. Όμως, ό άγιος Διάδοχος έξηγεί ότι αυτή ή έντύπωση είναι φαινομενική και όφείλεται στο ότι ή ανθρώπινη φύση συναναστρέφεται από τή γέννησή της μέσα στην ήδυπάθεια και μεριμνά για τήν ίκανοποίηση των παρά φύση ήδονών, ζώντας σε ένα περιβάλλον μακριά από τον Θεό⁸⁶. Γι' αυτό άναπόφευκτα δέν μπορεί να γευθεί τήν ήδύτητα τής παρουσίας του Θεού στη ζωή του, τήν όποία βιώνει ό φυσικός άνθρωπος, αυτός δηλαδή που βρίσκεται σε κατά φύση

83. Άγιου Διαδόχου, *δ.π.*, 4δ', σσ. 156-157.

84. Ψάλμ. 39, 2: «Υπομένων ύπέμεινα τον Κύριον, και προσέσχευ μοι και εισήκουσεν τής δεήσεώς μου». Τά κείμενα των νηπτικών Πατέρων είναι γεμάτα από άγιογραφικά χωρία στα όποια φανερώνεται ή κεφαλαιώδης σημασία τής πλήρους έμπιστοσύνης στον Θεό που πρέπει να έχει για τή σωτηρία του ό άνθρωπος, με στόχο να ένθαρρυνθούν οί άσκητές στον πνευματικό τους άγώνα. Πρβλ. D. Burton-Christie, *The Word in the Desert, Scripture and the Quest for Holiness in Early Christian Monasticism*, New York-Oxford 1993, σ. 200 κ.έ.

85. *Ματθ.* 7, 14.

86. Άγιου Διαδόχου, *δ.π.*, 4γ', σ. 154.

κατάσταση έχοντας διαρκή μνήμη Θεοῦ καὶ πορεύεται νὰ συναντήσει τὸν Θεὸ ὑποτάσσοντας τὴν κακία στὴ συνήθεια τῆς ἀρετῆς καὶ ριζώνοντας στὴν ψυχὴ του μία ἀγαθὴ ἔξη. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φθάσει σὲ αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς τήρησης τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ μὲ θερμὴ διάθεση, τότε, ὅπως διαβεβαιώνει ὁ ἅγιος Διάδοχος, ὁ Κύριος θὰ πεῖ: «Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν ἐστιν»⁸⁷. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει στὴν ἀρχὴ τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα «βιαίῳ τινὶ θελήματι τὰς ἀγίας τοῦ Θεοῦ κατεργάζεσθαι ἐντολάς», ὥστε ὅταν ὁ Θεὸς δεῖ τὴν ἀγαθὴ προαίρεση καὶ τοὺς ἀσκητικούς κόπους ποὺ σκοπεύουν τὴν οὐράνια βασιλεία Του, νὰ ἐνδυναμώσει τὴ θέληση τοῦ ἀγωνιστῆ τῶν ἀρετῶν γιὰ νὰ τηρεῖ τὸ θέλημά Του καὶ νὰ ἐργάζεται ἀκατάπαυστα τὸ ἀγαθό⁸⁸. Ἡ θέληση καὶ ἡ ἀποφασιστικότητα νὰ ἐργασθεῖ τὶς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς καὶ ὁ ἀκαταπράυντος πόθος νὰ ἀναχθεῖ στὴ βίωση τῆς ὑπὲρ φύσιν θεώσεως εἶναι οἱ ὡστικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ ξεφύγει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ βαρυτικὸ πεδίο τῆς παρὰ φύσιν ζωῆς τῶν παθῶν μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ⁸⁹. Ὁ Θεὸς ἀνταποκρίνεται ἐνισχύοντας τὴ θερμὴ πρόθεση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὑπηρετεῖ τὰ ἅγια θελήματα Του⁹⁰. Πρὸς ἐπίρρωση τῶν λεγομένων του, παραπέμπει στὴ φράση ποὺ ὑπάρχει στὸ βιβλίο τῶν Παροιμιῶν: «ἐτοιμάζεται θέλησις παρὰ Κυρίου»⁹¹, ἐρμηνεύοντας τὴ φράση μὲ βάση τὴν ἀσκητικὴ του ἐμπειρία καὶ ἀποδίδοντας στὴ λέξη «θέλησις», ὅπως συνάγεται, τὴν ἔννοια τῆς ἐπιθυμίας, τῆς προαίρεσης, τῆς βούλησης, τοῦ θελήματος, στοχεύοντας νὰ δώσει θάρρος στοὺς ἀγωνιστὰς τῆς ἐρήμου, γιὰτὶ ὁ ἀσκητὴς ποὺ δὲν πράττει τὸ ἴδιον θέλημα ἀλλὰ ἀγωνίζεται νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ θεῖο θέλημα θὰ ἔχει συμπαραστάτη τὸν Θεὸ ποὺ θὰ ἐνδυναμώσει καὶ θὰ

87. *Ματθ.* 11, 30.

88. Ἀγίου Διαδόχου, *ὁ.π.*, 4γ', σ. 155.

89. Ὁ Μέγας Ἀντώνιος δὲν θεωροῦσε σωστὸ νὰ μετρᾷ τὸν δρόμο τῆς ἀρετῆς μὲ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ ζεῖ κάποιος ὡς ἀναχωρητῆς μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμο γιὰ νὰ τὴν ἐξασκήσει ἀλλὰ μὲ τὸ μέγεθος τοῦ πόθου καὶ τὴ φλόγα τῆς προαίρεσός του. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, *ὁ.π.*, 852 Β κ.έ. Ἔτσι, ἡ πνευματικὴ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ σταθερὴ θέλησή του νὰ πράττει τὸ ἀγαθό, ὑποτάσσοντας τὸ αὐτεξούσιο θέλημά του στὸ θεῖο θέλημα. Πρβλ. Παν. Κ. Χρήστου, *Διάδοχος ὁ Φωτικὴς*, Θεσσαλονίκη 1952, σ. 93 κ.έ.· Θεόκλητος Διονυσιάτης, *μοναχός, Τὰ Ἐκατὸ Γνωστικὰ Κεφάλαια*, Ἅγιον Ὄρος, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 28.

90. Ἀγίου Διαδόχου, *ὁ.π.*, 4γ', σ. 155.

91. *Παροιμ.* 8, 35.

έδραιώσει τὴ θέλησή του ὥστε νὰ πράττει ἀκατάπαυστα καὶ μὲ χαρὰ τὸ ἀγαθόν⁹². Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴν κρατοῦσα ἐρμηνευτικὴ ἀντίληψη, στὴ λέξη «θέλησις» τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς μετάφρασης τῶν Ὁ' ἀποδίδεται ἡ σημασία τῆς εὐνοίας ἢ εὐμένειας, ἐννοιολογικὰ συνώνυμη τῆς λέξης «χάρις», ποὺ χρησιμοποιεῖται στὴ μετάφραση τοῦ διορθωμένου ἑβραϊκοῦ κειμένου⁹³. Ὅμως, θεωροῦμε ὅτι αὐτὴ ἡ διάσταση στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀντίληψη τῆς λέξης «θέλησις» εἶναι φαινομενικὴ, γιατί ἡ πραγμάτευση τοῦ θέματος ἀπὸ τὸν ἅγιο Διάδοχο μᾶς ὁδηγεῖ νὰ ἐννοήσουμε ὅτι ἡ ἐνδυνάμωση τῆς θέλησης ποὺ θὰ δοθεῖ ὡς δώρημα ἀπὸ τὸν Θεὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἐκδήλωση τῆς εὐνοίας Του πρὸς αὐτὸν ποὺ θεληματικὰ τηρεῖ τὶς ἐντολές Του. Τότε, συνεχίζει ὁ ἅγιος Διάδοχος, παραθέτοντας τὰ λόγια τοῦ ἀποστόλου Παύλου στὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴ του, ὁ ἄνθρωπος θὰ αἰσθανθεῖ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Αὐτὸς ποὺ ἐνεργεῖ ἐντὸς του, ὥστε νὰ θέλει καὶ νὰ ἐνεργεῖ τὸ θεῖο θέλημα γιὰ τὴ σωτηρία του⁹⁴. Ὁ Θεὸς ἀυξάνει καὶ ἐνισχύει μὲ τὴ χάρι Του τὴν ἀγαθὴ διάθεση καὶ δεκτικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ὑπάρχει σταθερὴ θέληση ἀπὸ μέρος του γιὰ ἄσκηση τῶν σωτήριων ἐντολῶν Του. Χωρὶς νὰ ἐκμηδενίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία, ὁ «ὑπὸ τοῦ λόγου κυβερνώμενος καὶ ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἐστῶς»⁹⁵ ἄνθρωπος προσοικειώνεται τὸ θεῖο θέλημα καὶ τότε ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ὄχι γι' αὐτὸν ἢ ἀντὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ.

92. Ἁγίου Διαδόχου, ὁ.π., 4γ', σ. 155.

93. Βλ. ἐνδεικτικὰ: Δ. Ἀ. Δόικος, *Τάδε λέγει Κύριος*, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 164-165· *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ὁ'*, τ. 4ος, Κείμενο-Σύντομος Μετάφρασις Ἰ. Θ. Κολιτσάρας, Ἀθήνα 1981³· *Ἡ Ἁγία Γραφή, Παλαιὰ Διαθήκη, Μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα-Μετάφρασις Διορθωμένου Ἑβραϊκοῦ Κειμένου*, τ. 2ος, Γενικὴ Ἐπιστάσις Ἀθ. Π. Χαστούπης, Ἀθήνα 1955.

94. *Φιλιπ.* 2, 13.

95. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, ὁ.π., 865 Α.

SUMMARY

The teaching of the St. Diadochus of Photiki
for the synopsis of God and man

By Photios Papanikolaou, *PhD in Theology*
Aristotle University of Thessaloniki

When a human being approximates God with faith and love, then his mind gets knowledge about Him through the spiritual word. The spiritual word is the revelation of God to the human mind. Only then a man can teach his fellowmen about God, spreading the fruits of divine knowledge. Simultaneously he must acquire wisdom which is given from God to all of them who study His word, reading the Holy Bible.

The word of God has purifying power. One must have humility when he studies and interprets His word, to get knowledge about God.

The tears and the devoutness during the prayer and the absolute devotion to Him, lead to a peaceful state of the soul, the mind and the thoughts. When the theoretical part of the soul namely the mind and the sense are free from the passions, then one can see the light of the real knowledge namely to get knowledge about the God, theognosia.

Saint Diadochus of Photice calls his disciples to turn to the life-giving and purifying breeze of the Holy Spirit pointing out the fact that he is talking about the same bright Holy Spirit that the prophet Ezechiel had a vision.

Saint Diadochus uses many passages of the Holy Bible interpreting and annotating them with the spiritual experience gained from his ascetic life to teach the truth of the faith to his disciples.

According to Saint Diadochus, it is inconceivable to believe that the Holy Spirit coexists with the devil into the mind of the baptized. The attacks of the devil happen by divine allocation. In essence this means that God doesn't bind the independence of the human through his baptism. Although, one can stay invulnerable from the demonical attacks, being invested from the virtues and hoping to God, because, in accordance with the Psalm, he who is blessed, is the one who leaves oneself to God's hands.

The spiritual improvement of a man is the essence, as well as the result, of the spiritual experience that he obtains when he struggles with success, contrary to the power of the demons.

Saint Diadochus urges his disciples to follow the same way having Apostle Paul as a paragon and assuming the hardships which he suffered for Jesus Christ as a canon for their ascetic life. For saint Diadochus the “illness” and “hardship” mean the thoughts of the evil that the ascetics must face. It is necessary that every ascetic continues to work with patience, the martyrdom of the conscience having the same certainty with the prophet king David, that he will be heard from God. Then God will act not for him or instead of him but through him.